

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi / Journal of Ottoman Legacy Studies

ISSN 2148-5704

www.osmanlimirasi.net

osmanlimirasi@gmail.com

Cilt 8, Sayı 20, Mart 2021 / Volume 8, Issue 20, March 2021

**MOLLA SABİR'İN KARDAŞLIK DERGİSİNDE TEFRİKA EDİLEN
'KERKÜK ŞÂİRLERİ' İSİMLİ ESERİ**

Molla Sabir's 'Kerkük Şairleri' Which is Serialized in Kardeşlik

Makale Türü/ Article Types : Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received Date : 18.01.2021
Kabul Tarihi/Accepted Date : 01.03.2021
Sayfa/Pages : 59-89
DOI Numarası/DOI Number : <http://dx.doi.org/10.17822/omad.2021.182>

Yağız YALÇINKAYA

(Dr. Öğr. Üyesi), İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, İstanbul / Türkiye, e-mail: y.yalcinkaya@iku.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9674-0606>

Atıf/Citation

Yalçinkaya, Yağız, "Molla Sabir'in Kardeşlik Dergisinde Tefrika Edilen 'Kerkük Şairleri' İsimli
Eseri", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 8/20, 2021, s. 59-89.

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 8, Sayı 20, Mart 2021.

Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 8, Issue 20, March 2021.

ISSN: 2148-5704

MOLLA SABİR'İN KARDAŞLIK DERGİSİNDE TEFRİKA EDİLEN 'KERKÜK ŞÂİRLERİ' İSİMLİ ESERİ

Molla Sabir's 'Kerkük Şairleri' Which is Serialized in Kardaşlık

Yağız YALÇINKAYA

Öz: Selçuklular zamanında Türk yurdu olup Osmanlı'nın son dönemlerine kadar Türk siyasi ve kültürel sahasında kalan Irak bugün hâlâ Türklerin yaşadığı ve Türkçenin konuşulduğu bir bölgedir. Nesîmî ve Fuzûlî gibi iki büyük şairi yetiştirmiş olan Kerkük, bu bölgenin önemli merkezlerindendir. Nesîmî'den beri birçok şair yetiştirmiş bölgede özellikle 19. asırda çok hareketli bir edebiyat çevresi görülmektedir. Bu çalışma dönemin 19 ve 20. asırlardaki şiir ortamını yansıtan Molla Sabir'in *Kerkük Şâirleri* isimli eseri üzerinedir. Tamamı yayımlanmayan bu eserin bir kısmı 1965-66 yıllarında bölgenin önemli neşriyatından olan *Kardaşlık* dergisinin altı sayısında tefrika edilmiştir. Çalışmada bu altı kısım bir araya getirilip çeviri yazı ile tam bir metin hâlinde aktarılmıştır. Metne geçmeden önce *Kardaşlık* dergisinin mahiyeti hakkında, daha sonra Molla Sabir'in hayatı ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Son olarak *Kerkük Şâirleri* hakkında malumatlar ile birlikte metin kısmına geçilmiştir. Yirmi dokuz şairi ihtiva eden eser okuyucu ve araştırmacılara arz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Molla Sabir, Kerkük Şairleri, Kardaşlık Dergisi, Kerkük, Şiir

Abstract: Iraq, which was a Turkish homeland during the Seljuk period and remained in the Turkish political and cultural field until the last period of the Ottoman Empire, is still a region where Turks live and Turkish is spoken. Kirkuk is one of the important centers of this region that has raised two great poets such as Nesîmî and Fuzûlî. A very active literary circle was seen in the region, which has grown many poets since Nesîmî, especially in the 19th century. This study is on Molla Sabir's work named *Kerkük Şâirleri*, which reflects the poetry environment of the period in the 19th and 20th centuries. A part of this work, which did not find the opportunity to be published completely, was serialized in six issues of *Kardaşlık*, one of the important publications of the region, in 1965-66. In the study, these six parts were brought together and transferred as a full text with transcription. Before passing to the text, firstly, information was given about the nature of *Kardaşlık*. Later, there is a section about Molla Sabir's life and works. Finally, with the information about *Kerkük Şâirleri*, the text part has started. The work, which includes twenty nine poets, has been presented to readers and researchers.

Key Words: Molla Sabir, Kerkük Şairleri, Kardaşlık Dergisi, Kirkuk, Poem

Giriş

Türkçe; Doğu Türkistan ve Hindistan'dan Avrupa'nın içlerine; Kırım ve Sibirya'dan Mısır ve Hicaz'a çok geniş bir coğrafyaya yayılma imkânı bulmuş bir dildir. Bu uçsuz coğrafyada sözlü ve yazılı birikimiyle binlerce yıl devam eden bir saltanat sürmüş ve hâlâ sürmektedir. Tarih boyunca konuşulduğu coğrafyalarda önemli kültür merkezlerinin kurulmasında baş etkenlerden biri olmuş, bu merkezlerde abide şahsiyetler yetiştirmiştir. Bu şahsiyetler de Türk dilinin yıkılmaz anıtlarını tarihe dikmeye muvaffak olmuşlardır. Orhun kıyısında Bengü Taşlar sonsuzluğa bırakılmış; Yesi'de *Divan-ı Hikmet*, Bağdat'ta *Divanü Lugati't-Türk*, Herat'ta *Muhakemetü'l-Lugateyn*, Agra'da *Babürname*, Bahçesaray'da *Sefername*, Anadolu'da *Risaletü'n-Nushiyye*, İstanbul ve Rumeli'de nice divan ve mesnevi ve daha saymakla bitmeyecek binlerce eser Türkçenin parlayan yıldızları olmuştur.

Türk dilinin bin yıldır konuşulup güzide eserlerinin verildiği merkezlerden biri de Irak coğrafyasıdır. Anadolu'dan daha eski bir Türk yurdu olan, Nesîmî, Fuzûlî ve Bağdatlı Rûhî gibi klasik Türk şiirinin doruk noktalarını yetiştirmiş bu bölge, bugün hâlâ Türklere ve Türkçeye vatan toprağı olmaya devam etmektedir.

Türklerin Irak'a ilk yerleşimleri bilindiği kadarıyla hicri 54 (miladi 674) tarihine kadar uzanmaktadır. Abbasiler döneminde ise Türklerin Irak'a gelişleri hızlanmıştır.¹ Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey'in Oğuz boylarından oluşan ordusu ile bölgeye girmesi, Irak'taki Türk varlığını kesinleştirmiştir. Türklerin bölgeye yerleşip çoğalmaları on ikinci asırda Musul ve Erbil Atabeylikleri ve Kerkük'teki Kıpçak Beyliği dönemlerinde hızlanmıştır. On dördüncü asırda Bağdat'a kadar olan bölgelerde Türkleşme hareketleri görülmektedir. Bu yüzyılda Türkçe, bölgede itibarlı bir dil hâlini almıştır. On beşinci asırda Osmanlı-Türk kültürünün etkisine giren Irak, on altıncı asırda büyük şairler çıkaracak kadar (Fuzûlî, Rûhî) Türkçenin yurdu olmuş durumdadır. On yedinci asrın ilk yarısına kadar Safevîler ve Osmanlılar arasında gidip gelen bölge, IV. Murad Han tarafından tamamen geri alınmış, Anadolu'dan getirilen Türk boyları ile beslenmiştir. Böylelikle, 1918 yılında başlayan kraliyet dönemine kadar aralıksız şekilde Türk kültürünün sahasında kalmıştır.²

Azerbaycan ve Anadolu kültür sahalarının kesiştiği bir bölge olan Irak, Kerem ile Aslı, Arzu ile Kamber gibi halk hikâyelerinin varyantları ile çoğu Anadolu'da da kullanılan atasözü, bilmece ve ninnileriyle ve bölgeye özgü hoyrat adı verilen halk şiiri türü ile çok zengin bir halk edebiyatına sahiptir.³ Bölgenin yazılı edebiyatı ise tarihsel olarak iki kısımda incelenebilmektedir. Krallık döneminin başladığı 1918'e kadar olan kısım ortak devir, bu tarihten sonrası ise çağdaş edebiyat olarak adlandırılmaktadır. Ortak devir, başlangıçtan yirminci asrın ilk çeyreğine kadar olan dönemi içine alır. On dört ve on altıncı asırlar arasında gelişen Irak Türk edebiyatının, Azerbaycan yahut eski Anadolu Türkçesi kapsamında olduğu kabul edilmektedir. On dördüncü asırda, Irak Türk edebiyatının bilinen ilk temsilcisi Nesîmî yetişmiştir. On altıncı asırda ise Fuzûlî, hem Irak Türk edebiyatının en güçlü temsilcisi hem de Türk edebiyatının bir zirvesi olarak kendini göstermiştir. On dokuzuncu asır ise Irak Türk edebiyatının en güçlü edebî kuşağının yetiştiği dönem olarak anılmaktadır. Servet-i Fünûn akımı ile ortaya çıkan yeni şiir anlayışı ise yirminci asrın başından itibaren bölge edebiyatında kendini hissettirmeye başlamıştır. II. Meşrutiyet ile birlikte Bağdat, Musul, Basra ve Kerkük gibi merkezlerde gazete ve dergiler yayımlanmış, özellikle Kerkük'te çıkan *Havadis* gazetesi ve *Maarif* dergisi edebiyat dünyasına yeni bir hareketlilik kazandırmıştır.⁴

Çalışmamıza konu olan *Kerkük Şâirleri* isimli eserin müellifi Molla Sabir (1895-1961), Osmanlı dönemin sonlarında dünyaya gelmiş; eserlerini krallık döneminde üretmiştir. Başta doğduğu ve yaşadığı şehir olan Kerkük'ün olmak üzere bölgenin hem ortak devir hem de çağdaş edebiyat dönemlerini kapsayan kıymetli çalışmaları ile döneminin mümtaz şahsiyetlerinden biri olmuştur.

Molla Sabir'in bu eseri, vefatından sonra Bağdat merkezli *Kardeşlik* dergisinin 1965-1966 yıllarında yayımlanan beşinci cildinin altı sayısında tefrika edilmiştir. Günümüzde yayın hayatına devam eden dergi, özellikle 1961-1977 yılları arasında bölgedeki Türk varlığının sesi hâline gelmiştir.

1. Kardeşlik Dergisi

Kardeşlik Mayıs 1961 tarihinde Bağdat'ta Türkçe ve Arapça yayın yapan bir dergi olarak çıkmaya başlamıştır. Irak Türkleri o yıllarda Arap alfabesi kullandıkları için dergi bu alfabe ile

¹ Suphi Saatçi, *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*, Ötüken Yay., İstanbul 2017, s. 20-21.

² Suphi Saatçi, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 6.Cilt (Azerbaycan-İrak Kerkük Türk Edebiyatı)*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1997, s. 152.

³ Ahmet Bican Ercilasun, "İrak Türkleri ve Edebiyatları", *Milli Folklor*, S. 4, 1989, s. 4.

⁴ S. Saatçi, "Türkiye Dışındaki...", s. 159.

basılmaktadır.⁵ 23 Ocak 1961 tarihinde alınan izin ile yayın hayatına başlayan dergi, Temmuz 1964 - Temmuz / Ağustos 1971 yılları arasında sayfaları arasında Latin harfli yayınlara da yer vermiştir.⁶

Bahsedildiği üzere Türkçe ile birlikte Arapça yayın yapan derginin kapağında, isminin Arapçası olan **إخاء** (el-Ehâ') başlığı da yer almıştır. Irak Türkleri yazı dili olarak Türkiye Türkçesini benimsemiş olsa da dergi yönetimi, ismi yerel ağızlardaki telaffuz ile "Kardaşlık" şeklinde kullanmayı uygun görmüşlerdir.⁷

Derginin imtiyaz sahibi, Irak İçişleri Bakanlığının 07.05.1960 tarihli izni ile Bağdat'ta kurulan Kerkük Kardaşlık Kulübü'dür. İlk yazı işleri müdürlüğü vazifesini Mehmet Hacı İzzet üstlenmiştir. Kerkük Kardaşlık Kulübü ismini daha sonra Kerkük Kardaşlık Ocağı olarak değiştirmiştir. Irak Türklerinin her yıl kendileri arasında yaptıkları seçimlerle yönetilen bir kurum olmuştur. Ancak bu hüviyetini Baas rejiminin baskıları yüzünden ancak 1977 yılına kadar koruyabilmiştir. Irak İhtilal Komuta Konseyi 1977 tarihinde aldığı bir kararla ocağa deyim yerindeyse el koymuştur. Bu tarihten sonra ocak ve dolayısıyla *Kardaşlık* dergisi kuruluş ve yayın ilkelerinden giderek uzaklaşmıştır.⁸

Irak Türklerinin en uzun soluklu ve olgun basın organlarından olan *Kardaşlık* dergisinde, *Türk dili, Türk tarihi, Irak Türklerinin folklor ve edebiyatına dair bilgiler içeren makaleler, araştırmalar ve yazı dizileri yayımlanmış; bir taraftan da haber, duyuru ve ilanlarla Irak'taki Türk nüfusunun sosyal iletişimi sağlanmaya çalışılmıştır.*⁹

Irak Türklüğünün ortak sesi olma ülküsü ile yola çıkan¹⁰ *Kardaşlık* dergisi, *Irak Türklerinin dil, edebiyat, kültür ve halkiyat malzemelerinin en zengin koleksiyonunu* meydana getirmiştir. Dergi 1977 yılında yukarıda zikredilen hadiseye kadar bu özelliğini korumuştur. Bu tarihte Baas yanlısı bir kurula devredilmesinden dolayı, artık Irak Türklerinin kültür ve edebiyatını temsil etme özelliğini kaybetmiştir.¹¹ 1977 tarihine kadar *ilk sayısından itibaren Irak Türklerinin dil, tarih, folklor, edebiyat, kültür ve sanat ürünlerini sergileyen, bunlar üzerinde çeşitli makalelerin ve diğer edebî türlerde yazıların yer aldığı, hatta bazı tenkit yazılarının yazıldığı, yazı dizileri de içeren tam bir kültür dergisi*¹² olan *Kardaşlık*, bu tarihten itibaren ilk kimliğini koruyamasa da bugün hâlâ yayın hayatına devam etmektedir.

2. Molla Sabir

Döneminin bilgin ve münevver kişiliklerinden olan Molla Sabir 1895 senesinde Kerkük Kalesi'nde dünyaya gelmiştir. Babası yine Kerkük'ün önde gelen simalarından olan Büyük Hafız Molla Muhammed Efendi'dir.¹³ Tahsiline babasının yanında başlamıştır. Molla Taha Abbas, Molla Nasih Müderris ve Molla Taha Alemdar gibi Kerkük'ün meşhur âlimlerinin tedrisinden geçmiştir. Arapça ve Farsça öğrenmiştir.¹⁴ İlerleyen yıllarda tedrisatta babasına yardım etmiş bir anlamda onun asistanı olmuştur. Hususi olarak da ilm-i tecvid dersleri vermiştir.¹⁵

⁵ Önder Saatçi, "Irak Türklerinin Varlık Mücadelesinde Bir İrfan Ocağı: Kardaşlık dergisi", *Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu I. Cilt*, Ankara 2018, s. 351.

⁶ Suphi Saatçi, "Kardaşlık", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi 5. Cilt*, Dergâh Yay., İstanbul 1982, s. 196.

⁷ Ö. Saatçi, agm, s. 351.

⁸ S. Saatçi, "Kardaşlık", s. 196.

⁹ Ö. Saatçi, agm, s. 351.

¹⁰ Ö. Saatçi, agm, s. 355.

¹¹ S. Saatçi, "Kardaşlık", s. 196.

¹² Ö. Saatçi, agm, s. 357.

¹³ Görüleceği üzere *Kardaşlık* dergisinde Molla Sabir için "Büyük Hafız Molla Muhammed oğlu Molla Sabir" künyesi kullanılmıştır. Yazarın yayımlanmış eserlerinde de yine aynı künye yer almaktadır.

¹⁴ S. Saatçi, "Türkiye Dışındaki...", s. 414.

¹⁵ Ebak Sabah Ali Ali, "*Kerkük'te İçtimai Hayat-Folklor-*" Adlı Eser Üzerine Bir İnceleme, Yayımlanmamış YLT, Süleyman Demirel Ü. SBE, Isparta 2019, s. 122.

Irak ve Kerkük'ün ileri gelen ilim adamı, şair ve edebiyatçıları ile yakın ilişkiler kurmuştur. Bu dostluklar birçok bilgi ve hatırayı derlemesini sağlamıştır. *Girgin, hoşsohbet ve ziyaret sever* tabiatı ile geniş çevrelerce tanınarak sohbet meclislerinin aranan meşhur çehresi olmuştur.¹⁶ Yine devrin Hicrî Dede, Hıdır Lutfî ve Mehmed Sadık gibi şöhret sahibi Türkmen düşünür ve edebiyatçıları ile birlikte, Türkmen şairi Seyyid Mahmud Cevad tarafından Kerkük'te çıkarılan *Kevkeb-i Maârif* adlı yörenin ilk özel Türkçe dergisinde yazılar yazmıştır.¹⁷

Molla Sabir, Kerkük'ün sosyal hayatı ve folkloruna dair çok kıymetli bilgiler toplamış ve bunları notlar hâlinde muhafaza etmiştir.¹⁸ Kaybolmaya yüz tutmuş birçok Türkmen değerini korumak için yarım asırdan fazla emek harcamış, farklı farklı konular üzerinde durarak Kerkük'teki Türk varlığına mühim katkılar sağlamıştır.¹⁹ Bütün bunlar ile birlikte yörenin hafızası sayılabilecek çok zengin ve kıymetli bir kitaplık tesis etmiştir. Bunu *Kerkük'ün Müntehab Horyatları* isimli eserinde şöyle açıklamaktadır:

*Hayâtını te'lifât ve tettebbu'ât-ı ilmiyeye hasr eden ulemâ ve hükemâ-yı İslâmiyye'nin âsârından el yazısı ile yazılmış kitâbları toplamak ve bunlardan şimdiye kadar tab' ü neşr edilmeyen mu'teber ve mefkûd olanlarını meydâna çıkarmakla ilm ü ma'ârif-i İslâmiyye'ye bir hizmet itmek şerefini kazanmak gâyesiyle birçok yerleri gezip dolaşdım. Ve o meyânda topraklara gömülmüş ve kûşe-i ihmâl ü nisyâna atılmış ve fâ'idesiz kalan defîneler gibi Kerkük şâirlerinin de pek kıymetdâr eserlerini birçok müşkilât ve zahmetlere katlanarak elde itdim.*²⁰

1958 senesinde yapılan ihtilal ile kurulan cumhuriyet döneminde tutuklanarak ağır işkencelere maruz kalmış, bu işkenceler sağlığının bozulmasına sebep olmuştur. Bir daha eski sıhhatine kavuşamayıp 10 Haziran 1961'de ölmüştür. Zengin kitaplığı ve kıymetli notları, müsveddeleri ve çalışmaları vasiyeti üzerine yakını sayılan Şakir Sabir Zâbit'e tevarüs etmiştir.²¹

Ömrünün semeresi olan eserlerinin bir kısmını hayattayken yayımlamaya muvaffak olmuştur: *Dervişlik*, Bağdat 1951; *Gülşen-i Ulemâ*, Bağdat 1951; *Kerkük'ün Müntehab Horyatları*, 3 cilt, Bağdat, 1951, 1953, 1954; *Kerkük Şairlerinden Faiz ve Safî Efendiler Arasında Müşâare*, Bağdat, 1953.²² Bunlardan *Kerkük'ün Müntehab Horyatları* sadece elif ve bâ harfleriyle başlayan 1150 hoyratı ihtiva etmektedir.²³ Yazarın devamını getirme niyeti olduğu ama buna imkan bulamadığı anlaşılmaktadır.

Molla Sabir'in, vefatından sonra yayımlanan *Şehristânî Kimdir* (Bağdat, 1962) eserinden başka kisve-i tab'a bürünme talihine erişemeyen *Lalezar-ı Kerbelâ*, *Kadirî Tarikatı Menkıbeleri* ve *İslam'da Nevruz* gibi eserleri mevcuttur.²⁴

Yazarın çalışmamıza konu olan *Kerkük Şâirleri* isimli eseri ise yazar tarafından dört cilt olarak hazırlanmıştır. Yukarıda *Kerkük'ün Müntehab Horyatları* isimli eserden yapılan alıntının hemen devamında Molla Sabir *Kerkük Şâirleri* için şunları söylemiştir: *O perişan evrakı tasnif ederek bunların mümtaz ve bedî kısmından "Kerkük Şâirleri" namı altında dört ciltlik bir kitap vücuda getirmeye muvaffak oldum.*²⁵ Molla Sabir'in sağlığında bu eseri yayımlayamadığı anlaşılmaktadır. Ancak eser, yukarıda değinildiği gibi *Kardaşlık* dergisinin 1965-1966 yıllarında

¹⁶ S. Saatçi, "Türkiye Dışındaki...", s. 414.

¹⁷ İbrâhim ed-Dakûkî, "Irak-Kültür ve Medeniyet-", *İslam Ansiklopedisi*, C. 19, TDV Yay., İstanbul 1999, s. 106.

¹⁸ S. Saatçi, "Türkiye Dışındaki...", s. 414.

¹⁹ E. S. A. Ali, agt., s. 27.

²⁰ Molla Sabir, *Kerkük'ün Müntehab Horyatları*, Maarif Matbaası, Bağdad, 1953 / 1372, s. 3.

²¹ S. Saatçi, "Türkiye Dışındaki...", s. 414.

²² S. Saatçi, "Türkiye Dışındaki...", s. 414.

²³ İbrâhim ed-Dakûkî, "Hoyrat", *İslam Ansiklopedisi*, C. 18, TDV Yay., İstanbul 1998, s. 260.

²⁴ Nazım Terzioğlu, "Kerküklü Molla Sabir ve Berceste Beyitler", *Kardaşlık*, S. 79, 2018, s. 37.

²⁵ M. Sabir, age., s. 3.

yayımlanan beşinci cildinin altı sayısında tefrika edilmiştir. Tabi bu neşirde dört ciltlik eserin yalnızca bir kısmı yayımlanma fırsatı bulmuştur.

3. Kerkük Şâirleri

Molla Sabir'in Kerkük'te doğup yetişmiş şairlerin kısa tercüme-i hâlleri ile birlikte şiirlerinden numuneler vererek hazırladığı bu eserini bir nevi tezkire olarak tavsif etmek mümkündür. Her şairin en az bir şiirinin örnek olarak verilmesi esere antoloji hüviyeti de kazandırmaktadır. Yazar, hareketli bir sosyal hayat yaşadığı ve geniş bir çevreye sahip olduğu için eserinde yer alan şairlerin bir kısmıyla görüşmüş, görüşme imkânını bulamadıklarının ise yakınlarına ulaşmış olmalıdır. Birinci yahut ikinci ağızdan ulaşılan tahkiki bilgilerle eserin kıymeti artmaktadır.

Yukarıda Molla Sabir'in kendi ifadeleri ile aktarıldığı üzere eserin büyük emekler harcanarak yapılan araştırmalar, toplanan bilgiler, kitap ve benzeri malzemeler neticesinde meydana geldiği ve dört cilt olarak kurgulandığı bilinmektedir. *Kardeşlik* dergisinde tefrika edilen altı parçada 29 şaire yer verilmiştir. Bu da eserin sadece küçük bir kısmının neşredilebildiğini göstermektedir. Bu çalışmada *Kardeşlik* dergisinde tefrika edilen altı kısmın çeviri yazılı metni verilecektir. Ancak metne geçmeden önce metin ile ilgili bazı bilgilere ve hususiyetlere temas etmek gerekmektedir.

Molla Sabir eserini *Kerkük Şâirleri* olarak adlandırmaktadır. Ancak *Kardeşlik* dergisinde eser *Kerkük Şu'arâsı* ismi ile neşredilmiştir. Çalışmanın başlığında eser sahibinin kullandığı *Kerkük Şâirleri* tercih edilmiştir.

Eser *Kardeşlik* dergisinin Mayıs / Haziran 1965 - Mart / Nisan 1966 tarihleri arasında yayımlanan beşinci cildinin 1/2, 3, 4, 5, 6 ve 10. sayılarında tefrika edilmiştir. Ayrıca başlığın altında yer alan ifade ile "miladi 1952" olarak tarihlendirilmiştir. İlk şaire geçilmeden hemen önce Molla Sabir'in giriş maiyetindeki iki paragraflık yazısı yer almaktadır. Yapılan bu neşir yirmi dokuz şairi ihtiva etmektedir. Şairlerin sayılara göre dağılımı şöyledir:

Sayı 1/2, Mayıs / Haziran 1965: İbrahim Râzî, Neftçi İbrahim Bey, Ahmed Sabrî, Ahmed Medenî Efendi.

Sayı 3, Temmuz 1965: Naib-zâde Esad Necdet Efendi, Hıdır Lütî, Müftî Bekir Efendi, Bahaeddin Efendi, Behcet Sakit, Molla Takiyüddin Mail Efendi, Hüsameddin Aşkî.

Sayı: 4, Ağustos 1965: Seyyid Mehmed Cevad Efendi, Hâkî, Molla Mahmud (Dede Hicrî) Efendi, Seyyid Mehmed Rauf (Ferdi), Tisinli Rauf Efendi.

Sayı: 5, Eylül 1965: Reşid Rüşdî, Reşid Akif, Talebanî Şeyh Rıza Efendi.

Sayı: 6, Ekim 1965: Zeynelabidin, Molla Süleyman Samî (Bezîrgân), Said Fıtrat Efendi, Molla Süleyman Salim.

Sayı: 10, Şubat 1966: Saîd Besim Demirci, Seyyid Şükrî (Baba el-Kadirî), Molla Mehmed Sadık, Tıflî Ahmed Efendi, Tabiboğlu, Tabib Hacı Mahmud.

Eserde yer alan şairlerin hemen hepsinin doğum yılları ile vefat edenlerin vefat yılları verilmiştir. Böylelikle dergi neşrinde yer alan şairlerin on dokuz ve yirminci asırda yaşadıkları görülmektedir. Ancak Molla Sabir'in dört ciltlik müsveddesinde zaman çizelgesinin daha geniş olması muhtemeldir.

Molla Sabir'in sadece bir bölümünün yayımlanma imkânı bulduğu eseri dışında Kerküklü şairler üzerine yapılan iki mühim çalışma Ata Terzibaşı'nın *Kerkük Şairleri* ve *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*'nin altıncı cildi olarak yayımlanan Suphi Saatçi'nin *Irak (Kerkük) Türk Edebiyatı* isimli eserleridir. Suphi Saatçi 1997 yılında yayımladığı çalışmasında Sabir'in eserinin *Kardeşlik* dergisinde yayımlanan kısmından faydalanmıştır. Ancak yine de Sabir'in yer verip Saatçi'nin eserine almadığı şairler vardır. *Kerkük Şairleri* isimli kıymetli

külliyatının ilk cildini 1963 yılında yayımlayan Ata Terzibaşı ise eserinde Molla Sabir'in bu çalışmasından haberi olduğunu; ancak esere ulaşamadığı için kaynak olarak faydalanamadığını belirtmiştir.²⁶ Ancak ilerleyen ciltlerde *Kardeşlik* dergisi neşrini kaynak olarak kullanmıştır.

Kardeşlik dergisi neşrinde yer alan 29 şair bu iki eserde tarandığında bazı şairlerin iki eserde de yar aldığı, bazı şairlerin sadece bir eserde bulunduğu görülmektedir. İki eserde de bulunmayan iki şair tespit edilmiştir. Yapılan taramada neticesinde şöyle bir tablo ile karşılaşılmıştır:²⁷

Şairin Adı	Ata Terzibaşı	Suphi Saatçi
İbrahim Râzî	İkinci Kitap	s. 352
Neftçi İbrahim Bey	Dördüncü Kitap	-
Ahmed Sabri	İkinci Kitap	-
Ahmed Medenî Efendi	İkinci Kitap	s. 409
Nâib-zâde Esad Necdet Efendi	Üçüncü Kitap	s. 419
Hıdır Lütî	Üçüncü Kitap	s. 397
Müftü Bekir Efendi	Birinci Kitap	-
Bahaeddin Efendi	-	-
Behcet Sâkit	Birinci Kitap	-
Molla Takiyüddin Mâil Efendi	Birinci Kitap	s. 389
Hüsameddin Aşkî	Üçüncü Kitap	-
Seyyid Mehmed Cevad Efendi	İkinci Kitap	-
Hâkî	İkinci Kitap	s. 365
Molla Mahmud (Dede Hicrî) Efendi	Üçüncü Kitap	s. 394
Seyyid Mehmed Rauf (Ferdî)	İkinci Kitap	-
Tisinli Rauf Efendi	İkinci Kitap	-
Reşid Rüşdî	İkinci Kitap	-
Reşid Akif	Üçüncü Kitap	s. 412
Talebanî Şeyh Rıza Efendi	Birinci Kitap	s. 362
Zeynelâbidîn	Birinci Kitap	s. 385
Molla Süleyman Sâmî (Bezîrgân)	Üçüncü Kitap	-
Saîd Fıtrat Efendi	İkinci Kitap	-
Molla Süleyman Salim	İkinci Kitap	-
Saîd Besim Demirci	Üçüncü Kitap	s. 422
Seyyid Şükrî (Baba el-Kâdirî)	-	-
Molla Mehmed Sadık	Üçüncü Kitap	s. 404
Tıflî Ahmed Efendi	Dördüncü Kitap	-
Tabiboğlu	İkinci Kitap	s. 377
Tabîb Hacı Mahmud	İkinci Kitap	-

Görüldüğü üzere her iki eserde de bulunmayan Bahaeddin Efendi ve Seyyid Şükrî dışındaki bütün şairler Terzibaşı'nın eserinde mevcuttur. Saatçi'nin çalışmasında ise *Kerkük Şairleri*'nin dergi neşrinde yer alan on üç şair bulunmaktadır.

Bölge edebiyatı üzerine çalışmaları olan Nazım Terzioğlu, Kerkük Vakfı tarafından İstanbul'da çıkarılan *Kardeşlik* dergisinin 79. sayısında yer alan yazısında Molla Sabir'in mezkûr eserinin oldukça tahrip olmuş müsveddelerini yayımlamak üzere Dr. Sabah

²⁶ Ayşe Erdoğan, *Ata Terzibaşı, Kerkük Şairleri*: 1, Yayımlanmamış YLT, Trakya Ü. SBE, Edirne 2007, s. 15.

²⁷ Künyeleri *Kaynaklar* kısmında verilen Şemsettin Küzeci'nin *Kerkük Şairleri* (2 cilt) isimli eseri ve Ziyat Akkoyunlu ve Suphi Saatçi'nin birlikte hazırladıkları *Irak Muası Türk Şairleri Antolojisi* Kerkük şairleri üzerine yapılan kıymetli çalışmalar olmakla birlikte daha çok çağdaş şairleri içerdiği için bu taramaya dâhil edilmemiştir. Ata Terzibaşı'nın *Kerkük Şairleri* eserinde ise yine künyesi *Kaynaklar*'da verilen 2013 Ötügen Neşriyat baskısı esas alınmıştır.

Kerküklü'den emanet aldığını haber vermektedir.²⁸ Bu çalışmada sadece bir kısmı çeviri yazı harfleriyle neşredilen eserin tamamının yayımlanması, özellikle bölge edebiyatı üzerine yapılacak araştırmalarda büyük fayda sağlayacaktır.

Çeviri yazı uygulanırken ğ (ayn) için ('); ı (hemze) için ('); vâv-ı madûle için ('); nazal n için (ñ) simgeleri tercih edilmiştir. Diğer harflerde klasik çeviri yazı simgeleri kullanılmıştır; metin 20. yüzyılın ilk yarısında yazıldığı için günümüz imlasına ve diline yakın bir imla ve dil anlayışı benimsenmiştir. Klişe hâline gelmiş eklerin yazımında dudak uyumu gözetilmiştir. Aruz vezni ile yazılmış manzumelerin kalıpları manzumenin başında belirtilmiştir. Metne yapılan eklemeler köşeli parantez [] içinde gösterilmiş; metinden çıkması gereken unsurlar var ise parantez içine () alınmıştır.

Neşirde yer alan şairler hakkında birinci dereceden kaynak olabilecek iki eser ve bu şairlerin eserlerdeki konumları yukarıda verilmiştir. Bu iki eser dışında şairler hakkında yapılmış müstakil çalışmalar var ise ilgili şairin başlığı altında dipnotta gösterilmiştir. Metin içerisinde hakkında bilgi verilmesi lüzumu görülen şahıs, yer, kavram gibi hususlar notlandırılarak kısaca açıklanmıştır.

3.1. Metin

KERKÜK ŞU'ARÂSI

Büyük Hâfız Mollâ Mehmed Oğlu Merhûm Mollâ Şâbir

Kerkük 1952 Mîlâdî

Cilt: 5 Sayı: 1-2 Mayıs-Haziran 1965 s. 27-29

Başlangıç

Daha küçükdüm. 'Ulûm-ı dîniye tahşiline başladıkdan sonra şi'r okumak ve güzel gördüğüm parçaları yazıp toplamak merâkına düşmüştüm. Yaşım ilerledikçe bu merâkım da büyüyor ve buna âşâr-ı sâlifeyi 'ilâve zevki de inzimâm idiyordu. Artık 'Irâk'ın her yerini gezip kadîm ve el yazısıyla yazılmış kitâblardan bir kısmını elde etmişdim. Böylece topraklara gömülmüş ve ayaklar altında kalmış birçok Kerkük şâ'ir ve edîblerinin kıymetli şi'r ve eserlerini buldum. Bunlardan ba'zıları o kadar yüksektir ki nîsyânda kalmalarına te'essüf itmemek mümkün değildir. Bunları ihyâ etmek ve 'âleme tanıtmak her Kerküklü'ye bir vecîbe iken bu farîzayı ilk def'a olarak ben îfâ itdiğimden kendimi bahtiyâr 'add idiyorum.

Yurduma bir hizmet maksadıylâ ve bu şûretle elde itdiğim perîşân evrâkı taşfiyeye koyuldum ve Kerkük şâ'irlerinin dört cildlik şi'r ve gazellerini tahrîr ve tesbîit itmeğe muvaffak oldum. Bu eserleri cem' iderek bir kitâb hâlinde neşrden gâyet -demin 'arz itdiğim gibi- mensûbiyetiyle müftehîr bulunduğum Kerkük'de yetişen erbâb-ı kemâl ve ma'ârifî tanıtmaktır. Bu gibi zevâtın muhtaşar tercüme-i hâlleriyile eserlerinden ba'zı muntehab parçaları işte bu kitâba derc idiyorum. Ve "Kerkük Şâ'irleri" nâmı altındaki bu kitâbı 'ilm ve edebiyât 'âlemine ihdâ etmekle 'azîm sürûrlar duyduğumu 'arz iderken görülecek kuşûrların da 'afvını erbâb-ı iktidârdan ricâ iderim.

Tevfik ve 'inâyet Allâhındır.

1. İbrâhîm Râzî

1219 hicrî senesinde Kerkük'de doğmuş ve 1290'da irtihâl-i dâr-ı bekâ itmiştir. Kerkük'ün Helvâcılar çarşısında vâkı' "Kâdî Câmî'i" nâmıyla meşhûr olan Seyyid Mehmed Gavş Efendi'nin binâ ve inşâ itdirmiş olduğu câmî-i şerîfin²⁹ mü'ezzini bulunan bu zât meşâhîr-i İslâm'dan Fahreddîn-i Râzî³⁰

²⁸ N. Terzioğlu, agm., s. 37.

²⁹ H. 1173 senesinde "el-Gavsiyye" olarak anılan medrese ile birlikte inşa edilmiştir. bk. (Abdulhalik Bakır, "Eskiçağlardan Günümüze Kadar Türkmen Şehri Kerkük", *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi* C. VI, S. 1, Elazığ, 2009, s. 71).

³⁰ Tefsirde dirâyet metodunu uygulayıp kendisinden sonra gelen hemen bütün müfessirlere kaynak olan; tefsir dışında kelâm, felsefe ve usûl-i fıkıh alanlarına dair çalışmalarıyla tanınan Eş'arî âlimi. H 606 / M 1210 senesinde vefat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Yusuf Şevki Yavuz, "Fahreddin er-Râzî", *İslam Ansiklopedisi*, C. 12, TDV Yay., İstanbul 1995, s. 89-95).

hazretlerinin tefsîrine olan 'aşk u incizâbı dolayısıyla "Râzî" mahlasını kendisi için intihâb etmiştir. 'Âlim ve şâ'ir olan merhûmun âşârından:

[fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün]

Ey sehî serv-i kerem bâğ-ı cihân durdukça dur³¹
 Gülşen-i pür-ziynet-i kevn ü mekân durdukça dur
 Dâ'im olsun tuğ-ı tevfiğ ü 'înâyet rehberiñ
 Ol revân oldukça sen de ol revân durdukça dur
 Zâtıñı kılmış sûtün-ı hayme-i ikbâl Hâk
 Bârgâh-ı nüh-kıbâb-ı âsumân durdukça dur
 Rûz [u] şeb kesb-i rızâullâh için istâdesin
 Mescid-i nüh-târem-i nüh-âsumân durdukça dur
 Hoş güşâyış verdi tedbiriñ bu kâr-ı derheme
 Meclis-i gerdûn u şem'-i ahterân durdukça dur
 Sâye-i cûduñda âlem diyeler Râzî gibi
 Ey sehî serv-i kerem bâğ-ı cihân durdukça dur

1292 hicrî târîhinde irtihâl-i dâr-ı bekâ iden, Erbil hânedân-ı kirâmından edîb-i kâmil merhûm Ya'kûb Ağa³² hazretlerinin gazeline zamânında yazdığı nazîre:

[fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün]

Şâm-ı zülfûñ eğme şubh-ı 'ârız-ı hûr üstüne
 Sâye-endâz eyleme hürşid-i pür-nûr üstüne
 Bâde-i la'liñ niyâz itdim o meh-rû bezmde
 Dest-i elîfâñ yetirdi çeşm-i mahmûr üstüne
 Matla'-ı hürşide karşı tutma mînâ gerdeniñ
 'Âlemi âteş yakar gün düşse billûr üstüne
 Çîn-i zülfûñ hıttâ-i haţtında ser-gerdân olup
 Gamze tîğın çekdi ol haķan [u] fağfûr üstüne
 Baş keser kanlar döker berbâd ider şulţân-ı 'aşk
 Bu siyâset tâ kıyâmet geldi Manşûr üstüne
 Merhem-i la'liñ 'ilâc itmezse 'İsâ eylemez
 Dest-i i'câzıñ urursa zahm-ı nâsûr üstüne
 Sâki-i şâhedle ger olsa münevver bezm-i 'aşk
 Mâtem-i 'uşşâka ey dil sûr gelir sûr üstüne
 Bu sühan-sencân-ı 'ahdiñ nazmını tanzîr edip
 Râziyâ ser-rişte bulduñ dürr-i menşûr üstüne

2. Neftçi İbrâhîm Bey

Kerkük'ün aşıl ve kadîm bir hânedânı olan Neftçi Hüseyn Bey bin Hasan Bey'in oğludur.

Müşârûnileyh 1320 rûmî senesinde doğmuş ve ibtidâ'î tahşîlini Kerkük mekteblerinde bitirdikten sonra 'âlî tahşîlini İstanbul Hukûk Külliyesinde ikmâl eylemiştir.

Fıtraten necîb ve edîb olan İbrâhîm Bey şi'r ve edebiyât sâhasında bâriz-i şahşiyet olduğu hâlde yazılarını şimdiye kadar neşr itdirememiş ve bunu istememiştir. Bununla beraber elde itdiğimiz bir kaç şi'rini buraya derc etmekle mübâhîyiz.

³¹ Bu gazel on sekizinci asır şuarasından Râzî'ye aittir. Molla Sabir mahlas benzerliği sebebiyle karıştırmış olmalıdır. Aynı asrın meşhur şairi Nedîm'in bu gazele bir tahmisi bulunmaktadır. Bk. [Muhsin Macit (haz.), *Nedîm Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56214,Nedîm-divanipdf.pdf?0> Erişim Tarihi: 09.01.2021. s.179-180].

³² Erbil'de doğup 1875 senesindeki vefatına kadar burada yaşadığı bilinen şair. Erbil Kalesi muhafızlığı vazifesinde bulunmuş ve uzun bir müddet bu vazifede kalmıştır. Kendi döneminde Erbil'de yaşayan en büyük şair olarak tanınmıştır. Klasik üslup ile yazılmış manzumeleri olgun ve akıcıdır. Ayrıntılı bilgi için bk. (Ata Terzibaşı, *Erbil Şairleri*, haz. Ali İhsan Öbek-Duygu Dalbudak, Kerkük Vakfı Yay., İstanbul, 2007, s. 50-54).

Bir Felâket Karşısında

Demin bir bülbül kadar
 Kahkahalı şâir sen
 Koşar, güler, oynarken
 Şimdi neden şuşduñ sen

Neden güzel yüzünüñ
 Rengi böyle şarardı
 Neden şen dudaklarıñ
 Şimdi böyle kapandı

Neden titreme geldi
 Kuvvetli dizleriñe
 Bir felâket mi çökdü
 Güzel omuzlarıña

Siyâh Peçeli Kadına

[feilâtün (fâilâtün) feilâtün feilün (fa'lün)]

O siyâh örtüyü def et, o zamân
 Çıksın etrâfa güzellik dağıtan
 İnce heykelli o nârîn cismiñ
 Kara kıvrımlı güzel saçlarıñıñ
 Şıgınan gölgesine tatlı yüzüñ
 Görelim, zevk alalım, gel güzelim
 Şu siyâh örtüyü kaldır gidelim
 Bir çemenzâra berâberce şitâbân olarak
 Hem de enzâr-ı beşerden pek uzak
 İkimiz birleşelim. Gel gidelim
 Orda hulyâ-yı garâmımla seni
 Sen de şûhâne füsûnuñla beni
 Şaralım hep şaralım hep şaralım
 İkimiz böylece mes'ûd olalım

3. Ahmed Şabrî

Hasan Efendi bin Fakı Ahmed bin Mehmed Emîn Efendi'dir. Pederi Hasan Efendi Kerkük'de "müsellemler"lik itmiş ve "Hasan Efendi 'Â'ilesi" demekle iştiḥâr itmişlerdir.

Emşâli gibi Kerkük 'ulemâ ve fuzelâsından ahz-ı 'ilm iderek şî'r ü edeble iştiḥâr edip ve 1298 hicrî târîhinde irtihâl-i dâr-ı beḳâ itmiştir.

Merhûmuñ vefâtına dâ'ir şâ'ir-i şehîr Hâcî 'Abdullâh Şâfi Efendi³³ tarafından yazılan ve mezârı taşına kazılan mersiyedir:

[fâilâtün mefâilün feilün]

Şabrî Ahmed Efendi kim ol edîb
 Münşî' vü şâ'ir idi bî-hemtâ

Yek-diğerle enîs ü mûnis idi
 Kıldı gerçi o 'azm-i mülk-i beḳâ

Yağdı nâr-ı firâkı cân u dili
 Âteş üzre kılan kebâb-âsâ

Ağlayıp Şâfiyâ dedim târîḥ
 Cennet etsin maḳâmını Mevlâ (1298)

³³ Kerkük'ün Kale-Meydan Mahallesinde 1825 yılında doğmuş, tahsilini burada tamamlamış ve ömrü boyunca bölgede çeşitli memuriyetlerde bulunmuş Irak Türk edebiyatının önde gelen şairlerindendir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Mehmet Arslan, "Şâfi, Hacı Abdullah, Kerküklü", <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/safi-haci-abdullah-kerkuklu> erişim tarihi: 09.01.2021).

Âşârından:

[mefûlû fâilâtü mefâilû fâilün]

Cân geldi mürde cismime cânân mıdır gelen
Göz aydın oldu ol meh-i tâbân mıdır gelen

Doldu le'âl-i eşk-i meserretle reh-güzâr
Cân çıktı karşı ol şeh-i hûbân mıdır gelen
Geldikçe ... sîneme sînemde der gönül³⁴
Tîr-i kazâ ya nâvek-i müjgân mıdır gelen

Hicriñle gözde cûşişe geldikçe seyl-i eşk
Bilmem sirişk-i dîde ya tûfân mıdır gelen

Lutfuñla sâki meclise mi geldi bilmedim
Meydir ya mestler yüzüne kan mıdır gelen

Bilmem zevâl-i salâtanat-ı hüsn ü ân mıdır
Yâ gird-i 'ârîza hat-ı reyhân mıdır gelen

Şabrî eser nesîm-i bahâr-ı ferâh yine
Gülzâr-ı bezme ol gül-i handân mıdır gelen

Tâlebânî Şeyh 'Abdülkâdir Fâ'iz Efendi'nin³⁵ bir gazeline yazdığı nazîredir.³⁶

[mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün]

Ben ol pervâneym şem' ile ma'rûfiyyetim vardır
Fedâ-yı 'âşıkam her yerde şân u şöhetim vardır

Yok ise i'tibârım kıl kadar yanında ol şûhuñ
Hayâl-i 'aşkı ile her gece ünsiyyetim vardır

Beni ey bâğbân ta'n itme her ân âh [u] zâr etsem
Ezelden ol gül-i ra'nâya 'aşk u ülfetim vardır

Baňa cevri ü cefâ eylerse bilmez mi 'aceb ol şûh
Benim de cevri karşı âh u zâr-ı hasretim vardır

Bütün varlığımı yoluna îsâr ile bî-bâkem
Anıñ gibi benim bir gevher-i zî-kıymetim vardır

Muhibb-i Fâ'izem itdim anıñçün nazmın[ı] tanzîr
Hayâtında o 'âlî-kadre mensûbiyyetim vardır

Egerçi sırr-ı 'aşkım fâş olur Şabrî benim her ân
Ne çâre ol melek-sîmâya mecbûriyyetim vardır

Ferd:

[mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün]

Unutma hüsn-i ülfet itdiğin ahhâbı her yerde
Vefâdâr ol vefâ insâna lâıyk bir meziyyetdir

4. Aḥmed Medenî Efendi

Meşhûr şâ'irimiz 'Abdullâh Kudsî Efendi'nin³⁷ oğludur. 1301 hicrî senesinde Kerkük'de dünyâya gelmiş ve 1358'de vefât itmiştir.

³⁴ Eksik mısra.

³⁵ Bölgenin meşhur Kadiri şeyhlerinden Abdurrahman Halis-i Kerkükî'nin ortanca oğludur. Menkıbe hâline gelmiş hikâyeleri ve edebî fıkraları hâlen halk arasında revaçtadır. Ayrıntılı bilgi için bk. (Mehmet Arslan, "Fâ'iz, Abdülkâdir Fâ'iz Tâlebânî", <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/faiz-abdulkadir-faiz-talebani>, erişim tarihi: 09.01.2021). Molla Sabir'in, Fâ'iz ve 32. notta adı geçen Sâfi arasındaki müşâare hakkında 1953 senesinde yayımlanmış olduğu *Kerkük Şairlerinden Faiz ve Safi Efendiler Arasında Müşâare* isimli eserden bahsedilmişti. Bu konu hakkında ayrıca bk. [Ali İhsan Öbek, *Klasik Türk Edebiyatında Müşâare (Fâiz-Sâfi)*, Kerkük Vakfı Yay., İstanbul 2005].

³⁶ İlgili gazelin matla beyti: "Hezârân şükr ola Hakk'a ki başda devletim vardır / O Fahr-ı Âlem'e dünyâda memlûkiyyetim vardır" Gazelin tamamı için bk. (Mehmet Arslan, "Fâ'iz, Abdülkâdir Fâ'iz Tâlebânî", <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/faiz-abdulkadir-faiz-talebani>, erişim tarihi: 09.01.2021).

İbtidâ'î taḥşîlî[ni] câmi' ḥocalarından ve yüksek taḥşîllerini de peder-i merḥûmlarından aḥz u ikmâl itmiştir. İbtidâ'î mekteb müdürlüğü ve livâ nüfûs me'mûrluğunda bulunmuştur. Şi'r ü edeb meftûnu olan bu zât birçok edebî ve ictimâ'î maḳâl[le]leri Kerkük'de çıkardıkları "Ḥavâdis" gazetesiyile "Ma'ârif" mecmû'asında neşr ittiği gibi "Maḳâlât-ı Edebiyye" nâmlarında müteselsil diğerkıymetli bir eșer de taḥ' itirmiştir. Pek genç yaşda iken ağabeyi merḥûm Mehmed Zekî Efendi'yle 1326 rûmî senesinde Kerkük'de ilk olarak "Ḥavâdis" gazetesini çıkarmışlar; bununla Kerkük'de büyük bir hareket-i fikriye ve edebiye vücûda getirmişlerdir.

Âşârından:

Mu'allim Nâcî Efendi'nin Ğazelini Terbî'

[fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün]

I

Dil esîr-i 'aşkıdır bir âfetiñ nâlânıdır
 Ḳalbim ol şûḥuñ münevver ḥüsnüñ giryânıdır
 Dîde eñ sevdâ-fezâ bir şûretiñ hayrânıdır
 Sîne eñ şiddetli bir sevdânın âteşdânıdır

II

İtmez elbet âşıkı feryâd-ı dilden intifâ'
 Müncelî'dir şu'lesi her yerde eyler iltimâ'
 Ḥaklıdır cânân vedâ'ımdan iderse imtinâ'
 Vehm ider eşk-i revânımdan belâ bârânıdır

III

Bu zamânlar pek 'aceb gülzâr gördüm 'âlemi
 Âḥ kim günden güne bîzâr gördüm 'âlemi
 Ḥüzn-i hicrânîñla mâtem-zâr gördüm 'âlemi
 Şimdi her şahrâ baña bir Kerbelâ meydânıdır

IV

Maḥv-ı cân bir fırsat-ı yektâdır ehl-i vecd için
 'İzzet-i nefis ile ölmek pek sezâdır merd için
 Zevk-i mey bir ni'met-i 'uzmâdır ehl-i derd için
 Ser-ḥoşuñ her lağzişi bir secde-i şükrânıdır

V

Zâlîme itme temelluḳ çün recâ-yı rahm ile
 Uğraşan vâkıf değıldir çok devâ-yı zaḥm ile
 Urmadan keşf-i ḥakâyıkdan belâ-yı vehm ile
 Ḳatre toḥmun ekdiğîñ dil ma'rifet 'ummânıdır

VI

İtme maḥrûm kendini tûr 'ilmi taḳrîr eylesin
 Fazl ile evşâfıñ her ferd taḥrîr eylesin
 Varsa âsârıñ bırak erbâbı taḳdîr eylesin
 Âdemiñ da'vâ-yı 'irfân ḥüccet-i ḥüsrânıdır

VII

Ol kadar müstağrak-ı ḥüznem ki bilmem hîç lâf
 Biñ belâ vü biñ cefâ görsem de itmemeñ inḥirâf
 Kârvân-ı gam dil-i Nâcî'yi geçmez bî-tavâf
 'Âlem-i 'aşkıñ muḳaddes Ka'be-i vîrânıdır

Cilt: 5 Sayı: 3 Temmuz 1965 s. 34-36

5. Nâ'ib-zâde Es'ad Necdet Efendi

Es'ad Necdet Efendi 'ulemâ-yı be-nâmdan Nâ'ib Ḥüseyn Efendi-zâde merḥûm Ḥacı Sa'id Efendi'nin oğludur. 1316 hicrî senesinde Kerkük'de tevellüd itmiştir. İbtidâ'î ve şânevî taḥşîlini resmî

³⁷ Kerkük'te doğup ve vefat ettiğı bilenen, Kerkük evkaf memurluğı ve hazîne dâva vekilliğı yapmış şair ve mutasavvıf. Oğlu tarafından *Vesîle-i Hüsnî* adı ile 1913'te yayımlanan seçme şiir kitabı Kerkük'te basılan ilk kitap olma özelliğı taşımaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. (S. Saatçi, "Türkiye Dışındaki...", s. 388).

mekteblerde ikmâl; 'Arabca ve Fârisice olan yüksek derslerini de huşûsî şûretde merhûm pederlerinden ağız eylemiştir.

Şi'r ü edebiyâta daha talebe iken heveskâr olan bu genç şâ'irimiz yigirmi yaşında bulunuyorken 1327'de Kerkük'de intişâr eden "Ma'ârif" mecmû'asında neşr edilen eş'âr ve makâlât-ı edebiyesiyle bir meslek olan mu'allimlik vazîfesiyle vatanı hizmet ve evlâd-ı vatanı yetiştirmekle muvazzaf u meşgûldür.

Âşârından:

Cân Şikâyetleri

[feilâtün (fâilâtün) feilâtün feilâtün feilün (fa'lün)]

İsteme neş'eli söz isteme benden onu sen
Oku gel şi'rimi çehremdeki ma'nâlardan

Çekme zahmet o kadar derdim için itme devâ
Nây-ı sînemde olan nağmelerin hepsi nevâ

Bâğımızda açılan güllere dikkat ile bak
Beñzemez yaza bahâra o meğr kış olacak

Böyle hicrân deminiñ lâle mi câm-ı nâbı
Kana gark eylesin gözle dil-i ahibbâ

Aydın itmez bu kadeh meclis-i rindânımızı
Yağma beyhûde yere âteşe pervânemizi

Durma çek rahâtını dünyâ konağından Mecnûn
Gördüğün eski vefâ kalmadı Leylâ'da bugün

Sen de kes nağmeni hicrân-zede bülbül bu gece
Hele gün doğmayacak vakti hesâb et iyice

Baykuş olsun bu gece hânemiziñ nağmecisi
Sâzını kır da Kerem diñle bu vîrâne sesi

Diñle destânını 'ömrün bu kuşuñ sâzından
Añla encâmını dehrin sen onuñ ağzından

Ey bize hem-dem olan kuş oku târîhimizi
Bizi yâd et gelecek nesle de sen söyle bizi

6. Hıdır Lütfi³⁸

Bâ-fermân-ı pâdişâhî silsile-i nesebi:

Semîn bin İsmâ'il bin Mehdî bin Muhammed bin Şeyh Kemâl'dir. 1296 hicrî târîhinde Kerkük'de dünyâyâ gelmiştir.

Kerkük civârında olan "Tepeli" kıyısı kurbundaki 'Alyâve tepesinde ve hâlâ ziyâretgâh olan büyük ceddî Şeyh Kemâl 'aleyhi'r-rahme bundan üç 'aşr evvel irşâd için Konya'dan gelmiştir. Müşârünileyh Şeyh Kemâl hazretleri Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin sülâlesindendir. Tarîkatleri Mevlevî'dir.

Muhtelif vezn ü tarzda yazdığı birçok münteħab eserleri Kerkük gazetesinde neşr edilmektedir. Hüzn ve elem, neş'e ve heyecânla dolu birçok eş'âr ve gâzeliyyâtı vardır.

Âşârından:

Ahlâfa Bir Vaşiyet

[mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün]

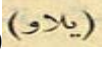
Eğer var ise vicdânın Hudâ'dan bir 'inâyettir
Vefâkârlık bütün insânlara hâs bir 'alâmetdir

Temâs eyle edîblerle faķat dikkat edip diñle
Sükût itmek veyâ az söylemek dâ'im selâmetdir

³⁸ Şair hakkında ayrıca bk. (Nefî Demirci, *Unutulmayan Türkmen Şairlerinden Ağababa Hıdır Lütfü*, Sistem Matbaacılık, İstanbul 2005).

Naşîhat diñle dilden hürmet et 'âlimlere dâ'im
 Ki bir insân için bunlar birer fazl u nezâketdir
 Şakın itme tecâvüz kimseye hem de gönül kırma
 Fenâlıktan hâzer eyle şonu çünkü nedâmetdir
 Tevâzu'la edeb a'lâ ider insânı her yerde
 Esâsen bilgiyi tezyîn eden işte bu 'âdetdir
 Sen önce eyle ta'zîm ger dilerseñ gayrıdan hürmet
 Budur insânlığın şartı bunun 'aks[i] redâ'etdir
 Zülüm itme faķat mazlûm da olma cedd-i insân ol
 Bunun zıddı olan ef'âl muhakķak ki ĥabâsetdir
 Günâhdan kork şakın olma esîr-i nefis-i emmâre
 Bütün insânlara karşı bu bir fi'l-i şenâ'atdır
 Günâhlarda katilden de fenâdır fitne vü ģıybet
 Ki bunlar 'afv olunmaz cürmler hem de le'âmetdir
 Fenâ ef'âlimizden doğdu bu nikbet felâketler
 Bugünkü ĥâlimiz gör ki ne havl-engîz kıyâmetdir
 Bu fânîde eşer terk eylemek Lütî fâzîletdir
 Bu şî'rîñ de seniñ aĥlâf için bir ders-i 'ibretdir

7. Müftî Bekir Efendi³⁹

Yalav(?) 'aşiretinden ve 'ulemâ-yı be-nâmdan İsmâ'il Efendi'niñ oğludur. 'Irak'da 'aşrın başda gelen 'ulemâsından olduğı için Bağdâd vâlî ve ĥakimi olan Dâvud Paşa⁴⁰ tarafından Bağdâd müftülüğüne ta'yin olunarak 1234 hicrî senesinde Bağdâd'a gitmiştir.

A'lem-i 'ulemâdan olan Bekir Efendi kürsî-i şerî'at-ı ģarrâda olduğı gibi şî'r sâhasında da meşhûr bir şâ'ir olarak şöret bulmuş ve ĥattâ Dâvud Paşa'nıñ bir kısım şî'rlerini de tanzîr ve tahmîs eylemiştir. Ģayr-ı matbû' bir dîvânı elimizde mevcûddur.⁴¹ Mezķûr dîvânından bir kaç gazelini nakl itmekle mübâhîyiz:

[mefûlû mefâilû mefâilû feûlûn]
 Bir devre erişdik ki muĥabbet yok içinde
 Âyîn-i vefâ resm-i meveddet yok içinde
 Bir vakte gelip 'ayş u tarab cümlesi ma'dûm
 Mevcûd miĥen şıdk u şadâķat yok içinde
 Hep cümle cihân kâ'idesi mekr ü füsûndur
 Bir ma'rekedir zerre kerâmet yok içinde
 Ģam ģuşşâ ile cümle perîşân olupdur
 Âyâ bu ne işdir ki meserret yok içinde
 Bir medresedir kim o tehî ders ü 'ilimden
 Bir zerrece üstâda ri'âyet yok içinde
 Mâtem-ger olup cümle cihân ĥalkı ser-â-ser
 Şîven-zededir zerre beşâşet yok içinde
 Ģafletde olup nevm-i tevaĝĝul bizi başmış
 Yâ Rab ne belâdır ki beşâret yok içinde
 Bu mâzi vü müstaķbelede 'Amr ile Zeyd'in
 Bir ĥuşk-i cedel var ki kerâmet yok içinde

³⁹ Şair hakkında ayrıca bk. (Tuğba Aydoğan, *Kerküklü Ebû Bekir Müftî Efendi ve Dîvânı: İnceleme-Metin*, Yayımlanmamış YLT, Celal Bayar Ü. SBE, Manisa 2012).

⁴⁰ Bağdat valisi Süleyman Paşa'nın kölesi iken daha sonra damadı olmuştur. 1815 yılında vezirlikle Bağdat ve Basra valiliğine getirilmiş, 1835 yılında azledilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. [Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, haz. Nuri Akbayar, akt. Seyit Ali Kahraman, C. I-VI, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996, s. 408].

⁴¹ Söz konusu divan 38. notta anılan tez çalışması ile neşredilmiştir.

Kıl ile makâl-ı ğam-ı 'aşkı hiç çekme
 Bir bâr-ı girândır bu ki râhat yok içinde
 Manşûr ene'l-hak diyerek dâra uruldu
 Bir sözdür o kim[den] ki kabâhat yok içinde
 Bu dâd u dihiş vech-i muhâbât-ı 'ameller
 Hürmetle olup vezni ü 'adâlet yok içinde
 Dünyâyâ verip âhireti aña değişmiş
 Bu kavme nazar eyle mürüvvet yok içinde
 Hâzık ne demek dehr saña eylese dermân
 Nabzın eline verme ifâkat yok içinde
 Müftî çek elin keş-me-keş-i dehr-i miğenden
 Dünyâ-yı denîdir ki ferâgat yok içinde

8. Bahâeddîn Efendi

Eşrâfdan, Muş vilâyeti mektûbî kalemi başkâtibi Kerküklü 'Abdülkerim Efendi'nin oğludur. 1300 rûmî senesinde doğmuş ve çok yazık ki devr-i şebâbına doymadan, topçu yüzbaşı iken 1332'de Muş'da vefât itmiştir. Bu genç ve âteşin edîb ü şâ'irimiz birçok eserler yazmış ve kısmen vakıtle gazetelerde de neşr eylemiştir.

Merhûmun "Reşehât-ı Tahassür" adlı âşârından naklen şu parçaları buraya derc ediyoruz:

Dicle Nehrine

Ey baır-i latîf-i mevce-zen
 Ey nehr-i 'azîm ü pür-şafâ
 Yetmez mi baña bunca hazen
 İtme dile cevri ü cefâ
 Öyle nere gitmekdesin
 Bu hâl-i kalb-âver ile
 Söyle nere sen uğradın
 Bunca güzel hâver ile
 Soy vatânından geçdiğin
 Luğf eyle gel söyle baña
 Hâli naşıldır o yerin
 Söyle baña ğam-âşinâ
 'Aceb o arzı neyledin
 Âb-ı hayât olduñ oña?
 Bahârını hoş eyledin?
 Billâh sende var vefâ!

Sen böyle idersin cereyân
 Gönlüme pek şenler gelir
 Seniñle geçirsem çok zamân
 Pek rûha i'tilâ gelir
 Ğurbetde çünki gözlerim
 Bulur seniñle tesliyet
 Miğnet-şikendir sözlerim
 Eyle hemân sen merhamet

9. Behcet Sâkit

Büyük şâ'irimiz Hacı 'Abdullâh Şâfi Efendi'nin oğludur. 1280 hicrî senesinde doğmuş ve 1334'de vefât itmiştir.

Mekteb-i rüşdiyede tahşîlini görmüş ve tettebbu'ât-ı zâtıyyesiyle yükselmiş olduğu gibi ırşen intikâl eden ve pederlerinden ilhâm alan mâder-zâd bu şâ'irimizin birçok kıymetli eş'âr ve gazeliyatı vardır.

Âşârından:

[mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün]

Ferâgât kûşesinden gayrı yerde cây-ı râhat yok
 Vefâsız bî-hayâ ahbâblarda sıdk u ülfet yok
 Vücûdum mülkünü yakdım ser-â-ser dehr-i cevri ile
 Bekâdan behresiz 'âlemde ârâm u sükûnet yok
 Perîşân-rûzgârım sînede biñ dâğ-ı sûzişler
 Leb-â-lebdir derûnum gamla zevke kâbiliyyet yok
 Firâk ile yakar cânım ölünce âh u zâr etsem
 O yâr-i pür-cefâda neyleyem hiç meyl-i vuşlat yok
 Beni giryân görüp neñdir deyü bir şormuyor zâlim
 O bî-insâf-ı zulm-endîşede hergiz mürüvvet yok
 Niçün muğberlidir mir'ât-ı hüsnü söyleyiñ dildârıma artık⁴²
 Ki bende eski sûziş 'aşkı müntic bir hikâyet yok
 Edip bîzâr cânımdan bu bâr u devrden feryâd
 Baña kûy-ı 'ademden Sâkitâ bir bûy-ı rıhlet yok

10. Mollâ Taqiyüddîn Mâ'il Efendi

Mollâ Taqiyüddîn Mâ'il Efendi, tercüme-i hâli yazılan büyük şâ'irlerimizdendir. Muhyiddîn Kâbil Efendi'nin⁴³ oğlu olup bu zât ise gerek vazâ'if-i hükûmete ve gerek ticârete meyl itmeyip evkâtını 'ibâdet ve edebiyâta geçirmiş ve 1333 hicrî senesinde Mekke-i Mükerrreme'de vefât itmiştir. Merhûm şoñ derece mütedeyyin ve muttakî olduğu gibi bir edîb-i kâmil olup birçok eş'âr u kaşâ'idi vardır.

Âşârından:

[fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün]
 'Andelîb-i bâğ ile geldikçe bahş-i nâza gül
 Göñlümü mecbûr ider ey yâr 'arz-ı râza gül
 Ravza-i cennetde bitmiş bir nihâl-i servdir
 Kâmetiñ endîşesi yâd-ı cemâliñ tâze gül
 Defter-i 'aşka muharrer göñlümü murğ-ı hezâr
 Hüsnüñü kayd-ı melâhatde a cânım yaza gül
 Târ-ı zülfüñ tek perîşân sünbül-i şahn-ı çemen
 Lebleriñ vaşfında 'âcizdir zebân-ı tâze gül
 Nergis-i gülşen verir nâz-ı nigâhıñdan nişân
 Vaşf-ı dîdârıñla şalmış dehre bir âvâze gül
 Nâle-i vâ hasretâ kalb-i hâzinimden çıkar
 Câm-ı sahbâ birle sen şundukça ol gammâza gül
 Vechi var şeydâ-yı gülzâr olsa da Mâ'il beğim
 İmtisâl eyler hemîşe ol ruh-ı mümtâza gül

11. Hüsâmeddîn 'Aşkî

Kal'alı Şâlih Efendi'nin oğludur. 1290 hicrî senesinde doğmuş ve 1327'de vefât itmiştir. Tahşîl-i 'ilmden şoñ[ra] dâ'imâ kendi 'âleminde münzevî bir hâle meftûn olarak yaşayan bu şâ'irimiziñ âşârından:

[mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün]
 Göñül târ-ı hayâliñ yâre hañt-ı telgraf itmiş
 Gelip şevke girip makine-i 'aşkıñ tavâf itmiş
 Cüdâyım hicr-i gurbetle egerçi hâk-ı pâyinden
 Ta'alluk bağlamış dil zülfüñe kat'-ı maşâf itmiş

⁴² Vezin bozuk.

⁴³ Sevilen naat ve medhiyeleri; lirik ve duyarlı gazelleri bulunan Kerkük'ün Piryâdi Mahallesinde 1834 yılında doğmuş olan şair, kendisinden sonra gelen Kerkük şairleri üzerinde büyük tesir bırakıp 1909 senesinde vefat etmiştir. Mâ'il ile birlikte aşağıda anılacak olan şair Zeynelâbidîn'in de babasıdır. Ayrıntılı bilgi için bk. (S. Saatçi, "Türkiye Dışındaki...", s. 374).

Elektirik alınmışdır vücûd-ı ra'şedârımdan
 Baña n'itmişse kim rûh-ı revânım telğrâf itmiş
 Fes-i hûn-kâmûn eğmiş nâz ile ol ebruvân üzre
 Şanırsın pâdişâhım tığ-ı cevri der-ğulâf itmiş
 Güzel sevmek yasağ olsun demiş bir kâdı hüküm itmiş
 Bu hükmü feshde dil sultân-ı 'aşka istinâf itmiş
 Ne añlar 'aşk derdinden eţibbâ ey müselmânlar
 Bilemez bir marâzdır bu deyi 'öztirâf itmiş
 Demiş 'Aşkî'yi yârim vaşl ile şâd eylerem bir gün
 Tükenmez va'de gelmez bir büyük lâf u güzâf itmiş

Cilt: 5 Sayı: 4 Âb 1965 s. 23-25

12. Seyyid Mehmed Cevâd Efendi

Cevâd Efendi tercümesini yazacağımız meşhûr şâ'irlerimizden Seyyid Mehmed 'Örfî'nin⁴⁴ birâd[er]i Seyyid Necîb Efendi'nin oğludur. 1308 rûmî senesinde Kerkük'de dünyâya gelmiş ve ibtidâ'î ve soñ taşlîlini mekâtib-i resmiyyede ikmâl etmiştir. Mûmâileyh daha pek genç iken şi'r ve edebiyâta meftûn olarak vaktiyle Kerkük'de intişâr eden "Kevkeb-i Ma'ârif" mecmû'asının imtiyâz şâhibi ve baş muharriri olmuş ve bu mecmû'ada birçok edebî ve ictimâ'î makâleler ve güzel şi'rler yazmıştır.

Geçen Harb-ı Umûmî'de 'askerliğe alınarak İstanbul Ta'limgâhına girmiş ve 'Osmanlı ordusunda "mülâzımlık" rütbesini ikrâz eylemiş ve harbiñ soñunda orduların terhîşinden soñra İstanbul'da kalmıştır. Türkiye'de birçok vazîfelere ta'yîn edilen bu şâ'irimiz hâlen İstanbul'da bulunmaktaadır.

Âşârından:

Tuhfe-i Ahlâk

[mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün]

I
 Merâm üzre döner bu kubbe-i eflâk zann itme
 Bugün devrân muhâlîf ise ferdâsı muvâfıkdır
 Hâkîkatler ayak altında hiç ifnâ olur şanma
 Berîdir hâk tecâvüzden bu zan ğayr-ı muţâbıkdır

II
 Hasâdetle te'âlî mümkün olmaz ğıbtâ lâzımdır
 Hasâdet eylemek bed-h'âh olan insâna kalmıştır
 Denâ'et irtikâb itmey denî alcaqlara aşlâ
 Temelluk eylemem 'âlem baña bigâne kalmıştır

III
 Riyâdan ihtirâz eyle yeter insân-ı kâmil ol
 Hayâ et Hâlıkından kim riyâ bir şirk-i aşgardır
 Şakın ifsâddan yakma vücûduñ nâr-ı dûzağla
 Fesâd ü fitne ey dîvâne katl itmekden ekberdir

13. Hâkî

"Hâkî" lakabıyla meşhûr olan bu zâtın ismi Mehmed olup Muşallâ Mahallesi sâkinlerinden Ahmed nâmın oğludur. İcâzeli 'ulemâdandır. Hayâtını ehl-i kerâmetden olan Tâlebânî meşhûr şeyh 'Abdurrahmân Hâlisî⁴⁵ hazretlerinin hizmetinde geçirmiş ve huşûşî kâtibliğini de ifâ eylemiştir. Mûmâileyh zamânının yüksek haţtâtı olduğu gibi 'âbid ve zâhid, ehl-i mazanneden şayıldı. 1274 rûmî târihinde vefât eylemiştir. Kabri Kerkük'ün Muşallâ Mahallesi'ndeki mektebiñ arasındadır. 'Ârifâne ve 'âşıkâne birçok eş'âr şâhibi olan bu zât 'aynı zamânda bir mûsikî-şinâs idi.

⁴⁴ Kerkük'e yerleşmiş Cebbârî seyyidlerindendir. Nakşibendi tarikatine müntesiptir. Geçimini ticaretle uğraşarak sağlamıştır. Ğayr-ı matbu bir divançesi ve bir hadis kitabı bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. (A. Erdoğan, "Atâ Terzibaşı, Kerkük..." s. 100-110).

⁴⁵ H 1212 / M 1797 yılında Kerkük'te dünyaya gelmiştir. Kadirilik'te Halisiye şubesini tesis etmiştir. Aynı zamanda kabiliyetli bir şair olup Türkçe, Kürtçe ve Farsça şiirlerden oluşan bir divanı vardır. Ayrıntılı bilgi için bk. [Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, C. I, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitabevi Yay., İstanbul 2011, s. 139-141].

Âşârından:

[mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün]

Naşîhat itme ey vâ'iz ben ol mey-hânededen dönmem

Ben ol mihrâb-ı ebrû-yı ruh-ı cânânededen dönmem

Seniñ olsun 'ibâdet tâ'at ü tesbîh ü seccâde

Baňa gül-çehre bir sâkî yeter mey-hânededen dönmem

Beni mey-hânedede ta'n itmeği terk eyle ey zâhid

Ki vardır tende cânım meclis-i mestânededen dönmem

Eğer tüccâr iseñ 'aşkıñ bedestânında ey zâhid

Harîdâr-ı metâ'-ı gevherem yek-dânededen dönmem

Beni mey-hânedede gördükçe zâhid ta'n ider Hâkî

Anıñçün mest [ü] hüşyârem ki 'işret-hânededen dönmem

14. Mollâ Maḥmûd (Dede Hicrî) Efendi⁴⁶

Şöhret ü mahlaşı "Dede Hicrî" olan Mollâ Maḥmûd Efendi bin Mollâ 'Alî bin Dede Nazîr'dir. 1291 hicrî senesinde dünyâya gelmiştir. 'Ulûm-ı dîniyeyi 'ulemâ-yı be-nâmdan Avduçlu Mollâ Ahmed ve vâ'iz-i şehîr Mollâ Rızâ efendilerden aḥz eylemiştir.

Mâder-zâd bir şâ'ir olan Dede daha genç iken şî'r yazmağa başlamış ve bunu meslek ittiḥâz eyle[yip] şâ'irlikle tanınmış yüksek bir simâdır. Manzûm ve mensûr birçok eserler yazmış ise de bunlardan "Yâdigâr-ı Hicrî", "İrşâdât-ı Kâ'inât" ve meşhûr Şeyḥ Haz'al⁴⁷ için yazdığı "Medḥiye" tab' u intişâr itmiştir.

Dede, Kerkük Sultânî mektebi mu'allimliğinde ve yıllarca Kerkük Gazetesi matba'a müdürlüğünde bulunmuştur.

Dede, güzel şî'rleriyle Kerkük Gazetesi sütunlarını tezyin etmiştir.

Eş'ârından:

Mev'îze

[mefûlü mefâîlü mefâîlü feûlün]

Tebdîl olunan dehr deḡil nev'-i beşerdir

Ḥurşîd o ḥurşîd kamer de o kamerdir

Eşyâya bütün kâm verir mihr mişâli

Üstâd-ı ḥakîmiñ nazarı başka güherdir

Ḥanẓal gibidir âdem için evveli ḥaḳ söz

Hep ḥâşıl-ı encâmı anıñ 'ayn-ı şekerdir

Luṭf eyle meded Hazret-i Mevlâ-yı şifâ-sâz

Günden güne bîmârımızñ ḥâli beterdir

Her ḥânedede bir sıḥḥati mefkûd bulunsa

Nüş itdiği ol 'âileniñ ḥûn-ı ciğerdir

Çok şerriñ olur 'âkıbeti ḥayra mübeddel

Çok zâhiri ḥayr iş görünür ḥâlbuki şerdir

Çok cevri ü cefâ münce olur zevk [ü] şafâyâ

Çok zevk [ü] şafâniñ soñu âlâm [ü] kederdir

Hicrî sözümüz ḥoş gelir erbâb-ı kemâle

Hep mev'izedir tarz-ı ḥekîmâne eserdir

⁴⁶ Şair hakkında ayrıca bk. (Muhammed Karim Saedgul, *Kerküklü Şair Hicrî Dede Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Yayınlanmamış YLT, Ankara Ü. SBE, Ankara 2015.)

⁴⁷ İran'ın Muhammere olarak anılan bölgesini 1897-1925 yılları arasında elinde tutan aşiret reisi. 1860 senesinde doğmuş, 1936 senesinde vefat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. (İdris Bostan, "Haz'al Han", *İslam Ansiklopedisi*, C. 17, TDV Yay., İstanbul 1998, s. 107-108).

Ğurbetde 'İyd

[mefûlû mefâîlû mefâîlû feûlûn]

Hicrâna düşen 'âşıkâ tedbîr eden olmaz
 Eyvâh dil-i gam-zede bir lahza şen olmaz
 Gel nez'adayım koy lebiñi ağzıma cânâ
 Dâmânıña şar na'sımı ten bî-kefen olmaz
 'İyd oldu görüşmekdedir ahlâb ile herkes
 Hayfâ baña bir hem-dem-i şîrîn-sühân olmaz
 Bayrâmımız eyvâh 'aceb mâteme döndü
 Miñnet-zedeyiz bizde belâsız beden olmaz
 Peyğâmıñı bârî yola şal bâd-ı seherle
 İnsân odur ey sevdiceğim dil-şiken olmaz
 Hengâm-ı şehirdir geziyor bir sürü âhû
 Ammâ bu arâzide ğazâl-ı Hoşen olmaz
 Ey dost mülâkât meğer maşşere kaldı
 Kimden şorayım kimse nişânıñ veren olmaz
 Def' oldu gözüñ nûru yetiş Yûsuf-ı Mısrî
 Hoş râyihalar varsa o gül pîrehen olmaz
 Hecriñ gamı 'aşkıñ veremi bende kocaldı
 Şordum dediler çâre-i derd-i kühen olmaz
 İtdikçe hayâlîñ çıkar âteş ciğerimden
 Hiç vech-i münîriñ gibi vech-i hasen olmaz
 Ey bâd-ı şabâ ehline ahlâlimi 'arz et
 Ğurbet baña cennet gibi olsa vañan olmaz
 Ten şîhhatiniñ kadrini ol gibi ne bilsin
 'Âlemde giriftâr-ı belâ vü miñen olmaz
 Yüz nehr akıyor sebze neden yok bu zemînde
 Hep göz yaşıdır şûre yerinde çemen olmaz

15. Seyyid Mehmed Ra'ûf (Ferdî)

Seyyid 'Alî bin Seyyid Şâlih oğludur. 1304 rûmî senesinde Kerkük'de doğmuştur.

Tahşîlini ikmâlden soñra Bağdâd Sultânîsi mektebi mu'allimi iken 1330'da seferberlik dolayısıyla ihtiyât zabıtı olarak büyük harbe Kafkas Cebhesi'nde bulunmuş ve İstiklâl Harbi'ne de iştirâk ile hîdemât-ı fevke'l-âdesine mükâfat olarak harb madalyası da almıştır. Soñ vazîfesi olan Büyük Millet Meclisi mu'âmelât şefliğinden 1939 milâdide tekâ'üden çıkarılıp Ankara'da sâkindir.

Mûmâileyh daha genç yaşlarında iken çok değerli olan şi'rleri gazeteler sütûnlarında intişâr ile şi'r ü edeb sâhasında kesb-i iştihâr eylemiştir.

Bi'l-muhabere bize lutfen ihdâ vü irsâl itdiği 46 şahîfelik eş'arından naklen şu parçaları buraya derc ediyoruz:

Görmedim

[fâilâtûn fâilâtûn fâilâtûn fâilûn]

Dehrde tab'im gibi bir yâr-ı hem-dem görmedim
 Şoñbet-i yârâna lâyıf hiç de mahrem görmedim
 Kim ki mihmândır şu miñnet-hânede bir nice gün
 Dîdesin giryân gördüm şâd u hürrem görmedim
 Sînede açmış firâkıñ şerha şerha yâreler
 Çek eliñ benden tabîbâ sende merhem görmedim
 Mübtelâ-yı hâl ü hüsnüñ olduğum günden beri
 Güft ü gûdan kendimi âsûde bir dem görmedim

Dîde-i bed-bînine bilmem rakîbîñ hâr mıyız
 Ol zebân-ı fitne-gûyu hiç ebkem görmedim
 Öyle teshîr eyledi mestâne çeşmiñ gönlümü
 Dil-berim nâziñ gibi bir sihr-i a'zam görmedim
 Fenn-i 'aşkı ben geçirdim porgram-ı mektebe
 Kim onu takrîre cânâ senden a'lem görmedim
 Leşker-i gam cây-gîr olmuş serimde âh ben
 'Âkıbet terk-i vatandaş emr-i elzem görmedim
 Meclis-i bigâne sâkî ele almam kadeh
 Ferdiyâ 'işretgehiñde dest-i ekrem görmedim

16. Tis'înli Ra'ûf Efendi

'Abdî Ağa bin Sâkî Ağa bin Haşşâf Ağa bin Çelengli Mehmed Ağa'nın oğludur. 1253 hicrî senesinde Kerkük'de dünyâya gelmiş ve 1336'da vefât itmiştir. Kerkük vilâyeti mahkeme müstantîk kâtibliğine ta'yîn olunarak üç yıl so[n]ra terfî'en Bağdâd mahkemesine nakl-i vazîfe itmiş, Bağdâd meclis-i idâre vilâyet baş kâtibliği ve mahkeme müstantîkliği ve emlâk-ı seniyye şu'be müdürlüğü gibi mühim vazîfelerde bulunmuş ve 1326'da tekâ'üd edilerek Kerkük'e gelmiştir.

Merhûm daha genç yaşında iken nesr ü şi'rleriyle iştihâr itmiştir.

Âşârından:

[fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün]

1

Gâlibâ sâkî o sarhoş gözle tedbîr eylemiş
 İçmeğe hûn-ı dil-i 'uşşâkı tedmîr eylemiş
 Meyl kılmış dil-berim âhû-yı dil şayd itmeye
 Halka-i zülfün kemend ü gamzesin tîr eylemiş
 Va'de-i vaşlın unutmuş mehveşim bilmem nedir
 Tâli'-i dün ya kara bahtım mı te'sîr eylemiş
 Şafha-i hüsnüñ bezetmiş reng-i hatt-ı 'anberîn
 Âferîn kilik-i kader bu resmi tahrîr eylemiş
 Reng-i ra'nâ mı ve yâhud bilmezem kilik-i hayâl
 Göz önünde resm-i kaddîñ mi ki tasvîr eylemiş
 Rind-i rüsvâ olduğum re'yimle bilmem ey Ra'ûf
 Bilmezem hükm-i ezeldir böyle takdîr eylemiş

2

[feilâtün (fâilâtün) feilâtün feilâtün feilün (fa'lün)]

Gerçi Bağdâd safâsıyla behîşt-âsâdır
 Dil-i mehcûra vatan yâd ile gam-efzâdır
 Kûy-i gurbetde nice ehl-i başîret olsa
 Şâhed-i maqşadını görmede nâ-bînâdır
 Zann ider cây-ı emân câhil olan dünyâyı
 Çeşm-i 'ibretle nazar eyleyene gavgâdır
 Derd-i hecrinden o şûhuñ beni çün gördü tabîb
 Tutdu nabzım dedi bu hastalığın sevdâdır
 Yâr u ağıyârda bir şâf derûn yok sâkî
 Bezm-i âlemde kalan sâdece bir şahbâdır
 Bârekallâh zihî künc-i selâmet olmuş
 Kime kim künc-i ferâgat bu zamân me'vâdır
 Yahşi görmek hoş olur yahşi yaman-ı dehri
 Şakın incinme Ra'ûf çünkü eden Mevlâdır

Cilt: 5 Sayı: 5 Eylül 1965 s. 19-20

17. Reşîd Rüşdî

Mûmâileyh Kerkük'ün Muşallâ Mahallesi sâkinlerinden Terzi Halife Ahmed bin Terzi Usta Mehmed'in oğludur. 1311 hicrî senesinde Kerkük'de dünyâya gelmiştir. Küçük yaşlarında iken peder-i merhûmlarıyla nâhiye merkezi olan Daquk karyesine gitmiştir. Taşşilini eski uşûl üzerine câmi' hocalarından okumuştur. Fıtrî bir zekâ ve kuvve-i kâlemiyeye mâlik ve şi'r ü edebiyâta meftûn olan bu genç, bir müddet Daquk belediye kitâbetinde bulunmuş ise de vazîfesinden isti'fâ itmiş ve artık mâsivâdan kaç'-ı 'alâka iderek ve esâsen muhibb-i Ehl-i Beyt olarak dervişliğe sülûk ve bir tekyede halife olarak hayât-ı münzeviyânesine bir divân yazmağa başlamış ise de ikmâline muvaffak olamadan ve daha pek genç yaşında iken 1353 yılında vefât eylemiştir. Perişân ve müteferrik bir hâlde bulduğumuz mezkûr divânından ba'zı parçalarını buraya derc ediyoruz:

[mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün]

Felek lertzân kıldıñ ben ğarîb ü nâ-kâmı⁴⁸

İçirdiñ zehr ile mañlû[t] olan câmi

Firâk [u] cevri-ile gitdi hebâya cümle evkâtım

Bu kaygular elemelerle şabâh itdim hemîn şâmı

Olup meşhûr-i 'âlem 'aşk-ile rüsvâ-yı halk oldum

Çıkardım 'âleme tahkîk Mecnûn'dan füzûn nâmı

Tefâhür eylerem tezyîd oldukça ğam-ı 'aşkım

Felek mürvet edip elbet verir bir gün bana kâmı

Şabâvet 'âleminde kaygusuz râhat iken başım

Gezerken şayd kıldı fikrimi zülfûñ olup dâmı

Firâk-ı yâr ile mu'tâdım olmuştur yakın nâle

Budur kayguları 'âşıkların âhîr serencâmı

Eyâ Rüşdî yeter bunca cefâ-yı yârdan şekvâ

Şirâr-ı âşk-ıla elbet kılar puhte hemîn hâmı

18. Reşîd 'Âkif

Eşrâfdan Hüzmüzi-zâde 'Alî Bey'in oğludur. 1311 hicrî senesinde dünyâya gelmiştir. Ma'ârif mesleğinde mekteb ve idâre mesleğinde de nâhiye müdürlüklerinde bulunarak tekâ'üd eylemiştir.

Edîb ve şâ'ir olan mûmâileyh, hâzîn ve mü'essir şi'r ve yazılarıyla iştihâr itmiştir.

Âşârından:

Kerkük

[mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün]

Letâfet burcuna bir şems-i pür-envârsın Kerkük

Cinâna ğıbtâ-bahş bir şahne-i gülzârsın Kerkük

Döner devri-i felek biñlerce yıldır başına hâlâ

Dem-â-dem gençleşen bir bive-i dil-dârsın Kerkük

Hevâ-yı 'anber-efşânın ider mevtâları ihyâ

Letâfet sende hatm olmuş ne efsûn-kârsın Kerkük

Şuyuñ hâşşa okur âb-ı hayâta fâhr ile meydân

Fırat'a Dicle'ye Nîl'e teveffukdârsın Kerkük

Ne sihri-i feyzdârsın hâk-i pâkiñden olur hâşıl

Hezârân meyve vü ni'metle şöhetdârsın Kerkük

Hükümrândır fuşûl-i erba'a cevvi-i bedî'inde

Hekîm-i mutlakın bir cilve-i esrârsın Kerkük

Bedâyi'de letâfetde tabî'i biñ manâzırda

Bütün büldân ü emşârın tarâvetdârsın Kerkük

⁴⁸ Beyitte vezin aksıyor.

Naşıl fahr itmez evlâdın seniñle sendedir zîrâ
 Tabî'i bunca şervetler sa'âdetdârsın Kerkük
 Saña defn eylemişdir kenz ü sâ mânı yed-i kudret
 Dağın ma'den dolu bir menba'-ı fevvârsın Kerkük
 Meşâyih merkezisin mürşid-i kâmil bütün sende
 Mu'kaddessin 'azizsin pek güzel bir yârsın Kerkük
 Nice biñ şâ'ire şeyhe ricâlullâha me'vâsın
 'Aceb bir gül-fürûşân-ı edeb bâzârsın Kerkük
 Ne rütbe fahr idersen Hind ü Mısr'a haqlısın çünkü
 Ezelden 'ilm ü 'irfân ceyşine serdârsın Kerkük
 Ne mümkün doğmamağ şâ'ir bu hâk-i pür-le'âfetde
 Rızâ'ya Hâliş'ye mehd-i rahmetdârsın Kerkük
 Şâfâlar bahş eden Şâfi o üstâd-ı sühan Kâbil
 Bahâ'ya Fâ'iz'e sen mülhim-i eş'ârsın Kerkük
 Rızâ-yı Vâ'iz'e Nâcîlere Şâdıklara mev'tın
 Cemâl'e Râsih'e 'Örfilere feyz-bârsın Kerkük
 Seniñle Müfti Hicrî Şubhî Es'ad şükr-efşândır
 Ne minnet sen ki bir ehl-i hıred pergârsın Kerkük
 Süleymân Nâzım u Mazlûm Besîm Hâmid Nedîm Kudsî
 Vefâ'ya Hâkî'ye Şâbirlere nevvârsın Kerkük
 Öter bağında Lütfiler Cevâd Orhan 'Ömer Fehmî
 Bu eş'âr ile sen bir mübdi'-i âşârsın Kerkük
 Fakat eyvâh ki bunca kâbiliyyet var iken sende
 Öz evlâdın perîşân gayrıya dildârsın Kerkük
 Seniñ neftiñle eyler keyf ü cünbüş London u Paris
 Bize derd ü elemle dûd-ı âteş-bârsın Kerkük
 Kırık bir kalb ile 'Âkif bu gün senden 'itâb eyler
 Dilim dönmez der-isem sen bize gaddârsın Kerkük

19. Tâlebânî Şeyh Rızâ Efendi⁴⁹

Tâlebânî Şeyh 'Abdurrahmân Hâliş hazretlerinin oğludur. 1253 hicrî senesinde dünyâya gelmiş ve 1327'de Bağdat'ta vefât iderek Hazret-i Gavs-ı Geylânî makberesinde defn edilmiştir.

Şâ'ir-i mâder-zâd olan müşârünileyhiñ zekâ, sür'at-i intikâl ve irticâlî şi'r söylemekde olan kâbiliyet-i fitriyesiyle şöhret bulmuştur.

Müşârünileyhiñ âşârından bir kısmı kitâb şeklinde olarak iki def'a tab' edilmiştir.⁵⁰

Âşârından:

Bakalım Kim Zarar Eyler

[mefûlü mefâilü mefâilü feûlün]

Nâmûs arayan kimse hecâdan hâzer eyler
 Şâ'irler ile hoş geçinir def'-i şer eyler
 Te'hîr-i ma'âşım saña bir fâ'ide vermez
 Ey mâni'-i rızkım bakalım kim zarar eyler
 Erbâb-ı kerem olma faqat haqq-şinâs ol
 Vicdânı olan kimse bu râha güzer eyler

⁴⁹ Şair hakkında ayrıca bk. (Veysel Başçı, *Çok Dilli Bir Hiciv Ustası Şeyh Rıza Talabani ve Türkçe Şiirleri*, Avesta Yay., İstanbul 2020).

⁵⁰ Şairin Türkçe, Kürtçe, Farsça ve Arapça şiirlerinden oluşan divanı ilk olarak 236 sayfa hâlinde 1935 senesinde Bağdat'ta; daha sonra 1946 yılında şairin torunu Şeyh Ali tarafından yine Bağdat'ta basılmıştır. Bk. (Mehmet Arslan, "Rızâ, Şeyh Tâlibânî, Kerküklü", <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/riza-seyh-talibani-kerkuklu>, erişim tarihi: 11.01.2021).

Cândan uşanıp doğrusu terk-i edeb itdim
 Ma'nâsını vermekle değil şarf nazar eyler
 İnsân olan insânlara hüsn-i nazar eyler
 Meydân-ı hamîyyetde durup terk-i ser eyler

Cilt: 5 Sayı: 6 Teşrîn-i Evvel 1965 s. 28-29

20. Zeynel'âbidîn

Şâ'ir-i şehîr Muhyiddîn Kâbil Efendi'nin oğludur. 1283 rûmî senesinde Kerkük'de doğmuş ve 1331'de İstanbul'da vefât itmiştir. Taşşilini câmi' hocalarında ve peder-i mükerrerlerinden ahz ü ikmâl ile birçok vazâ'if-i 'adliyyeyi işgâl eden merhûmuñ soñ vazîfesi Dîvâniye livâsı cezâ mahkemesi riyâseti idi. Bir şâ'ir-i mâder-zâd olan bu zâtın birçok eş'âr ve cümel-i hikemiyesi vaktiyle Kerkük ve Bağdâd gazetelerinde intişâr itmiş olduğu hâlde ma'e't-te'essüf mühim şi'r ü gazelleri elde edilememiştir.

Âşârından:

[mefûlû mefâilün feûlün]
 Yâdiñda mıdır vefâlı cânân
 Ol meclis-i hüsn o bezm-i 'îrfân
 Sen bâde-güsâr idiñ göñülde
 Pervâne gibi iderdi cevân
 Cevvâle-i hüsnün üzre her ân
 Hiç hâtıra gelmiyordu hicrân
 Hicrân!... Bu ne lafz-ı dehşet-efzâ
 Nîrân-ı hayât memât [ü] vîcdân
 Eyvâh bugün hâzîn ü zâram
 Me'yûs-ı hâl ü dil perişân
 Bî-mûnis-i yâr u gam-güsâra
 Mehcûr-ı vatan esîr-i hîrmân

21. Mollâ Süleymân Sâmî (Bezîrgân)

'Alî Ağa'nın oğludur. 1290 hicrî senesinde Kerkük'de dünyâya gelmiş ve 1360'da vefât itmiştir. 'İlm icâzetnâmesini merhûm üstâd 'Alî Hikmet Efendi'den ve Nakşî tarîkati icâzelerini de Şeyh 'Ömer Efendi (Biyâre) hazretlerinde[n] almış ve ticâretle iştiğâl itmiştir.

Edîb, lebîb, muttakî, mutaşavvîf ve kanâ'atkâr olan bu şâ'irimiziñ âşârından:

Ahvâl-i Zamân

[fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün]
 Hâk-şinâsândır hûkûku dâ'imâ tezkâr ider
 Nâr-ı Nemrûd'a atarlarsa anı gülzâr ider
 Devr-i kec-reftâ[r]dan nâzil olursa biñ belâ
 Tavrını bozmaz şebât eyler 'aceb işrâr ider
 Nerde bir şâhib-hûkûk u ehl-i gayret var ise
 Kûşe-i halvetde durmuş kalb-ile güftâr ider
 Bî-vefâlardan hâzer kıl görme anlarıñ yüziñ
 Her hûkûkuñ zâyî' eyler cümlesi inkâr ider
 Lâfına bakma iderse bir zamân ülfet saña
 Bir emel tahtındadır tezvîr-ile imrâr ider
 Başka bir kimse bulursa şanki hiç bilmez seni
 Düşmen-i şad-sâle tek bakmaz saña sır-h'âr ider
 Hep hûkûku mahv ider ister seni katl eylesin
 Pençe-i kahrına düş sen it gibi murdâr ider
 El-amân aldanmayıñ hâk-nâ-şinâsıñ sözüne
 'İşve vü nâz ü tebessümle çoğu icbâr ider

Sâmi'dir ancak bilir kimdir o bed-girdârlar
Hâk-şinâsânlar gibi anları da ızhâr ider

22. Sa'îd Fıtrat Efendi

Şöhretli müderris-zâde olan'ulemâdan Mollâ Muştafâ Efendi bin Müftî Mehmed bin Kâdî Ahmed Efendi bin Mehmed Efendi bin Bekir Efendi'dir. 1280 hicrî senesinde Kerkük'de doğmuş ve 1323'de İstanbul'da vefât itmiştir. İbtidâ'î tahşîlini -kendilerine 'â'id olan Ulu Câmi'deki- Şâhğâzî Medresesi'nde ve pederi nezdinde görmüş ve mu'aşşaran İstanbul'da yüksek tahşîlini ikmâl itdikden sonra Kerkük mahkeme müstantîklîği vazîfesiyle Kerkük'e dönmüştür. Daha sonra müdde'î-i umûmîlik ve cezâ ve mahkeme re'isliklerinde bulunmuştur. 'Âlim, edîb ve şâ'ir olan müşârünileyhiñ "Hind İhtilâli" nâmıyla bir eseri ve birçok eş'ârı vardır.

Âşârından:

[mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün]

[L]ebiñ güftâra gelmez vaşfı pek düşvârdır bence
Bu müşkil derk olunmaz bir 'aceb esvârdır bence

Umulmaz çâre-i derdim gözüñden ben de göz kesdim
Tabî'î nâtüvândır ol dañı bîmârdır bence

Ola ber-dâr kaddiñ serve teşbîh eyleyen nâ-dân
Haţâdır doğrusu şâyân-ı istiğfârdır bence

Beni yandırdı nâr-ı fırkat oldukça uzak senden
Gidersem gülşene gel nâr-ı sünbül hârdır bence

Giderdi tâkatim buhrân-ı 'aşkıñ rahm kıl ey mâh
N'idem gül kandı sensiz 'ayn-i zehr-i mârdır bence

Yaratmışdır o rütbe târ-ı zülfüñ çeşm ü gönümde
Fezâ-yı dehrde her ne görünse târdır bence

Kurulma Fıtrât üzre bir kuru hey'etle ey zâhid
Nedir 'imâme câme bârdır efsânedir bence

23. Mollâ Süleymân Sâlim

Harpuñ-zâde Mehmed Ağa oğlu Berber Muştafâ'nın oğludur. 1298 hicrî târihinde Kerkük'de dünyâya gelmiştir.⁵¹ Tahşîl-i 'ilme şürû' ile icâze-i 'ilmiyye almak şerefine nâ'il olmuştur.

Kerkük[k]'de imâmet, hitâbet, müderrislik fetvâ emînliğı gibi vazâ'if-i mühimme-i dñiyede bulunmuş ve 1349 târihinde Bağdâd'a nakl-i hâne iderek Özbek Câmi'-i Şerîfi'niñ imâmet ve hitâbet vazîfesinde bulunmağdadır. Mûmâileyhiñ muhtelif 'ilmlerde te'lifâtı varsa da gayr-ı matbû'dur. Şi'r ü edeb sahâsında [m]eşhûrdur.

Âşârından:

[1]

[mefûlü mefâîlü mefâîlü feûlün]

Te'sîr edemez kimseye miskînleriñ âhı
Me'mûl-i teraḥḥum bize bir sensin İlâhî

Ger sen de bizim hâlimize rahm edemezsen
Pes kim olacağ biz gibi bî-çâre penâhı

Hân-ı keremiñ 'âlem içün oldu güşâde
Luţfuñ ezelî merḥametiñ nâ-mütenâhî

'Afvıñ heyecân etse anıñ mevcine karşı
Bir katre değıl 'aşîleriñ bir [cümle] günâhı

Sâlim idecek ḥaşrde hep ḥalka tevaffuğ
Tebdîl ola ger faẓlıñ ile ḥayra menâhî

⁵¹ Şair, Molla Sabir eserini kaleme aldıktan sonra vefat ettiği için buraya "29.12.1954'te vefât itmiştir." şeklinde bir dipnot eklenmiştir.

[2]

[feilâtün (fâilâtün) feilâtün feilâtün feilün (fa'lün)]

İtme ızhâr-ı zekâvet için ıtlâk-ı zebân

Hüneriñ var ise de et anı [sen genc-i] nihâñ

Semeri yok şecer-i fażl u zekânıñ zîrâ

Dehrde sîm kıyâmetde gerekdir îmân

Câhilân kâmin alıp dehrde biz de nâ-çâr

Türrehât ile tesellî verimiz kalbe hemân

Bilmişiz nükte vü şî'r ü sühan itmez para

İşimiz yok ideriz böylece imrâr-ı zamân

Sâlimâ Hâlik-i Allâh'a şikâyet eyle

İtme bihûde yere 'âleme feryâd [ü] figân

Cilt: 5 Sayı: 10 Şubat 1966 s. 33-35**24. Sa'îd Besîm Demirci⁵²**

Kerkük'de ahlâk ve güzel geçinmeleriyle tanınmış Demirci familyasına mensûb Hüseyin Efendi'niñ oğludur. 1902 milâdide Kerkük'de dünyâya gelmiş; 1965'de vefât itmiştir. Uzun 'ömrünü öğrenmekle geçirmiş; yüksek ahlâk, seciye ve milliyetçi bir üstâd idi. Millî ve ictimâî toplumlarda sözü dinlenir, doğru düşünceleri kabûl olunurdu. Küçüklüğünden edebiyâtı seven Besîm, şî're de 'âşık olup güzel şî'r düzmüşdü. Akrânı şâ'irler düzmüş oldukları şî'r parçalarını dağıtmadan önce kendisine gösterir, dürüst tenkîdini diñlerlerdi.

Zamân ve çevre zorluklarına karşı büyük üstâd dayanıp durmuşsa da edebiyât verimine etkisi çok görülmüş, dolayısıyla düzme ve yazıları az olmuş, ama olgundur.

Düzmesinden örnek:

Yurddan Yükselen Bir Ses

Hâzân erişdi dökdü yaprağım

Yangına düşdü dalım budağım!

Ğayzından kudurmuş bir yanardağım

Kalbimden taşan yüce alevler

Kavurdu her yeri koymadı eser

Seni yaksaydı seni ey ejder!

Ne açılmış gül ne şakrak bülbül

Ne yârân vardır ne de kız, oğul

Kalan hayâtta tek bir avuç kül

Bilmem ne kadar böyle hırçın ses

Şık şık çekecek sırtımda nefes?

Şuş hâ'in baykuş şuş sesini kes!

Bir tutam çiçek kırılmış bir dal

Kabrimiñ nişânı bunu da sen al

Var mı 'adâlet yoksa bir hayâl?!

25. Seyyid Şükrî (Baba el-Kâdirî)⁵³

Kerküklü Seyyid 'Abdullâh'ın oğludur. Dağûk'da defn-i hâk-i 'ıtır-nâk olan 'alemdâr-ı Fahrü'l-Mürselîn Câbir-i Enşârî hazretlerinin türbedârı olarak defa'âtle İstanbul'a gitmiş ve 1265 hicrî târîhinde Sultân 'Abdülmeccid Han hazretlerinden istihşâl itdiği irâde-i seniye üzerine müşârünileyhiñ merkadini inşâ ve ta'mîr itdirmişdi. Bu ta'mîr hakkında yazdığı manzûm târîh merkadîñ kapısında yazılıdır. Tarîkat-i '[A]liyye-i Kâdiriyye'ye intisâb ile "Baba el-Kâdirî" lakabını kabûl itmiştir. Çok muhtedir bir şâ'ir olduğu kadar çok bed-baht olan müşârünileyhiñ pek hazîn ü mü'essir olan şî'rlерinden:

⁵² Maddenin editör tarafından düzenlendiğini belirtmek için buraya "zâbıt tarafından hâzırlanmıştır" şeklinde bir dipnot eklenmiştir.

⁵³ Şair hakkında ayrıca bk. (Yağız Yalçınkaya, *Kerküklü Seyyid Şükrî Divânı (Notlandırılmış Metin - İnceleme)*, Yayınlanmamış DT, İstanbul Kültür Ü. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul 2019).

[mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün]

Yine derdim füzûn oldu vücûdum yandı firâkatden
Halâşım olmadı yâ Rabbi hergiz bâr-ı gurbetden

Egerçi yetmiş erdiyse 'ömrüm kırkı gurbetde
Ebed göz açmadım âh-ı firâk-ı derd-i 'illetde[n]

Sekiz kez şehir-i İstanbul'a vardım tûl-ı 'ömrümde
'İyâl etfâlimiz Kerkük'de yandı âh u hasretten

Vücûdum mahv kıldım bî-vefâ evlâd uğrunca
Ham oldu kâmetim dişler döküldü bâr-ı miñnetden

Ne mum itdim ne bâl itdim dirîgâ lâne-i gâmda
Döküldü perr ü bâlim hâşılım yok ğayr-ı nikbetden

Perîşân muẓtarib-hâtır mükedder gurbet illerde
Velâkin himmet-i pîrân değildim hâli ni'metden

Ne aç oldum ne hâd 'üryân şafâ vü zevk ile hândân
Kişi şultân olursa zevki bulmaz bâr-ı gurbetden

Gelince hâtır evlâd [ü] enşâb şöhet-i aḥbâb
Yanardı âh-ı hasretle vücûdum nâr-ı firâkatden

Ne çâre bu imiş taḳdîriñe Şükrî taḥammül kıl
Olur bir feth-i bâb elbet açıktır bâb-ı rahmetden

26. Mollâ Mehmed Şâdık⁵⁴

Mülkiye kâ'im-makâmı Türk Hasan Efendi'niñ oğludur. 1307 senesinde Kerkük'de doğmuştur. Rüşdiye tahşîlinden so[n]ra 'ulûm-i dîniyyeyi ikmâl eylemiştir. Dört sene mu'allimlikde bulunmuştur. Bütün hayatını 'ilm ü şî'r ile imrâr eylemiş ve vâkıf olduğu Türkçe, 'Arabça, Fârisice ve Kürdçe dilleriyle şimdiye kadar yüzlerce kaşîde, mersîye, medḥiye, ḥazîn ve mü'essir şî'r ve gazelleriyle iştiḥâr itmiş ve birçok eş'ârı da gazetelerde neşr edilmiştir.

Âşârından:

Kerkük

[mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün]

Muḥâlîf devrden döndük yanan volkâna ey Kerkük
Ayak altında kalmış sâḥa-i Balkan'a ey Kerkük

Görünce ḡamlı ḡamlı göz önünde kıpḡuru çayın
Gözümde yaş akar yaşlar döner al kana ey Kerkük

Seniñ bu şânlı yurduñda akarken şu gibi altın
Neden oldu ahâliñ der-be-der her yana ey Kerkük

Yazık gülzâr-ı ikbâliñ ayak altında çiğnenmiş
Bu hâliñ çok derin te'sîr verir insâna ey Kerkük

Neden hâkiñde ḡam şuyuñda sem bağiñde ḡasret var
Dönüp âb-ı havâñız âteş-i sûzâna ey Kerkük

Muḥîtiñde olan ehl ü 'iyâlin şimdi kan aḡlar⁵⁵
Ḳarışmış topraḡıñ şanki ḡam u ğiryâna ey Kerkük

Eñ evvel menba'-i 'irfân u 'ilm ü faẓl iken yurduñ
Yazıklar menzil olduñ şöhet-i nâdâna ey Kerkük

⁵⁴ Burada editörün şu notu yer almaktadır: "Şâ'irimiz Kerkük'ün lisân-ı hâlidir. Keyf ve âhenglerinde, ḡüzn ve elemelerinde Mollâ Şâdık Efendi ortaya atılır. Olayı dolgun ve ince düşünceli şî'rleriyle vaşf ider, Mollâ Şâdık Efendi'niñ çok şî'rleri Kerküklüler tarafından ezber edilmiş, maṭbû' divânı vardır."

Şâir hakkında ayrıca bk. (Hidayet Kemal Bayatlı, *Kerküklü Mehmet Sadık'tan Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991 ve Mevlüt Taha Kayacı, *Türkmen Şâiri Mehmet Sadık*, Cumhuriyet Basımevi, Kerkük 1971).

⁵⁵ Bu mısra dizgi hatası sonucu 10. beytin iki dizesi arasında yer almıştır.

Ğarîbler yerli oldu yerliler gurbetde ser-gerdân
 Felek 'aks üzre şimdi başlıyor devrâna ey Kerkük
 Kâfalaradan semâya yükselen sûzişli horyatın
 Neden dönmüş bugünde nâle vü efgâna ey Kerkük
 Şadâ-yı zâğ gelir bâğlarda bilmem noldu bülbüller
 Ki dönmüş bezm-i 'ayşın mâtem-i hicrâna ey Kerkük
 Çiçekler şoldu gül yandı tutuşdu lâle vü dağlar
 Müzeyyen gülşenin döndü bugün zindâna ey Kerkük
 Lisân-ı hâl ile 'arz eylemişken hâlini bir bir
 Seniñ'çin koşmadı bir er bugün meydâna ey Kerkük
 Melâhatde benim gözümde sen bir Yûsuf olmuşsun
 Ğam-ı 'aşkın[l]a döndüm Ya'kûb-ı Ken'an'a ey Kerkük⁵⁶
 Göreydim ölmeden evvel seni ben eski hâlinde
 Olurdum şem'-i hüsnün üzre bir pervâne ey Kerkük
 Mezârım üzre ebnâ-yı vağan bir levha diksiner
 Ki yazsınlar bu şi'ri levha-i i'fâna ey Kerkük
 Perişân hâne-vîrân der-be-der mahzûn iken Şâdık
 Yemîn itmiş gelir bir gün saña kurbâna ey Kerkük

27. Tıflî Ahmed Efendi

Tıflî Ahmed Efendi Kerküklüdür. Kethüdâ kaleminden yetişip Eflak ve Boğdan divân efendisi oldu. Şâ'ir idi. Mu'âşırı hâcegân diğer "Tıflî Efendi" daği erbâb-ı kalemden ve şâ'ir idi. Her ikisi evâ'il-i Sultân Mahmûd Hânî'de vefât eylemişlerdir.⁵⁷

Âşârından:

[mefûlü mefâilü mefâilü feûlün]

Ey şâne ser-i zülf-i perişâna dokunma
 Tel kırma şakın hâtır-ı yârâna dokunma

[feilâtün (fâilâtün) feilâtün feilün (fa'lün)]

Olma hergîz emîn şerrinden
 Şeyh-i dehri görüp 'abâ içre
 Tîğ-ı bâtın dediği şûfniñ
 Şeyh efrencidir 'aşâ içre

[mefâilün feilâtün mefâilün feûlün]

Bu lücce keşti-yi Nûh'a neşât vermiş işitdik
 O da zamân ile bir kerre rûzgârına düşmüş

28. Tabîboğlu⁵⁸

Tabîboğlu şöretiyle ma'rûf olan Mollâ 'Abdullâh bin Hâcî Mahmûd bin Hâcî Muştafâ bin Mollâ Mahmûd Efendilerdir. 1252 hicrî senesinde doğmuş ve 1322'de vefât itmiştir. Merhûm icâzeli 'ulemâdandır. Kerkük'de vâlî olan Taqiyüddîn Paşa'nın teklifi üzerine 'Antere'niñ⁵⁹ hikâye ve şi'rleri 'Arabca'dan Türkçeye nazmen ve negren tercüme eylemiştir. Birçok âşârından başka elimizde mevcûd gayr-ı matbû' bir divânı vardır.

⁵⁶ Üçüncü tefilede vezin aksamaktadır.

⁵⁷ Buraya *Sicill-i Osmânî*'ye atıf yapıldığına dair bir dipnot düşülmüştür: "Sicill-i Osmânî. Eser: Mehmed Süreyyâ. C. 3. s. 252."

⁵⁸ Şair hakkında ayrıca bk. (Ayşe Kübra Bekar, *Kerküklü Tabîboğlu Divanı*, Yayınlanmamış YLT, Trakya Ü. SBE, Edirne 2019).

⁵⁹ Muallaka şairlerinden Antere b. Şeddâd b. Amr el-Absî (ö. 614 ?). Ayrıntılı bilgi için bk. (Cemal Muhtar, "Antere", *İslam Ansiklopedisi*, C. 3, TDV Yay., İstanbul 1991, s. 237).

Dîvânından:

[mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün]

Cihân-ı bî-vefâda bir kerem ehli mürüvvet yol

Neşât-ı dehr gülzârında bir bûy-ı hamîyyet yol

Kime derdim beyân itdimse istignâ yüzün gördüm

Bu eyyâm-ı haşarda bir tabîb [ü] ehl-i hikmet yol

'Acebdir eylesem Mecnûn gibi şahrâları mesken

Bu mahlûkuñ miyânında hulûş [ü hüs-n-i] niyyet yol

Anıñçün nefret itmek halkdan yeğdir muhabbetden

Dil-i mecrûh [u] dâğ-ı sîneye imkân-ı şıhhat yol

Tehîdir kîse-i hâmur nüķûd-ı âşinâlardan

Tabîboğlu gibi üftâdeye sermâye rağbet yol

29. Tabîb Hâcî Maḥmûd

1191 hicrî senesinde Kerkük'de doğmuş ve 1256'da vefât itmiştir. Yukarıda tercüme-i hâl ve eserlerini yazdığımız Tabîboğlu Mollâ 'Abdullâh Efendi'niñ pederidir. Merhûm tabîb ve 'ûlemâ-yı benâmdan olarak müftî, zâhid ve tabâbetle insânlara büyük hizmetlerde bulunan bir insân-ı kâmindir. Tabî'at-ı şî'riyyesi de olduğu 1246 senesindeki tâ'ûnda vefât eden...⁶⁰

[mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün]

Dervişim sen şor atañ Maḥmûd'ıñ aḥvâli nedir

Senden ayrı düşdüm oda yandı bir yanım oğul

Muştafa Meryem ağartdı sen de bükdün belimi

N'itmiş-idim ben size devletli sulṭânım oğul

Aḥmed aldı tâkatim hem nâtüvân itdi beni

Her dem efzûn eyledi âh ile efğânım oğul

Ey Süleymân gör atañ Maḥmûd'a n'itmiştir felek

Âteş-i hicrâna şaldı cân ü cânânım oğul

Hicr-i zehriñ nûş edip kim olmuşam üftâde ben

Vaşl-ı tiryâkıñ yetir gel eyle dermânım oğul

Pîr-i 'ömrüm genç olurdu her görende ben sizi

Şimdi maḥrûm oldum andan ey gülistânım oğul

Fırkate tâkat getirmem bâri tîz al yanıña

Koyma bu derd ile nâlân âteşe yanam oğul

Derdim üzre derdim artık oldu derdim şad hezâr

Oldu bu derd ile mesken beytü'l-aḥzânım oğul

İkisi nevres güzide ikisi kâmil tamâm

Hiç birinden almaz oldum dildeki kâmım oğul

Çâr evlâd acısı şol hâle şalmışdır beni

Birbirinden fark olunmaz şubḥ ile şâmım oğul

Görmesin hiç kimse yâ Rab ben gibi derd-i firâk

Bir oñulmaz derde düşdüm yokdu dermânım oğul

Sonuç

Türkçenin güzide bir yurdu olan Kerkük'ün özellikle on dokuzuncu asırda çok hareketli bir edebi hayata sahip olduğundan yukarıda bahsedilmişti. Molla Sabir'in *Kerkük Şâirleri* eseri, bu tespitin ne kadar isabetli olduğunu gösterir niteliktedir. Dört ciltlik müseveddelerden *Kardeşlik* dergisinde neşredilme talihine erişen yirmi dokuz şairin Kerkük'ün kültür hayatına nasıl bir canlılık kattığı eserde gözler önüne serilmektedir. *Havadis*, *Maarif*, *Kerkük* gibi gazete

⁶⁰ Burada baskı hatasından dolayı bazı satırlar eksik kalmış, verilen şiir misalinin de ilk dizeleri basılmamıştır. Derginin bu ve bundan sonraki 4 sayısında bu hataya dair bir düzeltmeye rastlanmamıştır.

ve dergiler bu hareketli ortamın nabzının attığı kurumlar olmuştur. Devrin çoğu şairi bu neşriyata katkıları ile bölge edebiyatına hizmet etmişlerdir.

Kerkük Şairleri adlı eserde yirminci asır şairlerinin hâlâ aruz vezni, gazel, kaside ve mesnevi ile iştigal ettiği göze çarpmaktadır. Eserde yer alan şiir örneklerinin çoğu klasik Türk şiirinin biçim ve estetik değerleri içerisinde değerlendirilebilecek manzumelerdir. Bunun yanında Tanzimat Fermanı ile birlikte edebiyat âlemine giren serbest nazmın, Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati akımlarının da eserde yer alan şairleri etkilediğini söylemek mümkündür. Daha önce hiçbir kaynakta ismi geçmeyen iki şaire yer vermesi ve içerdiği şairler hakkında birinci elden bilgileri haiz olmasıyla kıymetli bir kaynak olan Molla Sabir'in *Kerkük Şairleri* isimli eserinin bölge edebiyatı üzerine yapılan çalışmalarda faydalı olacağı umulmaktadır.

Kaynakça

- Akkoyunlu, Ziyat-Suphi Saatçi, *Irak Muasır Türk Şairleri Antolojisi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991.
- Ali, Ebak Sabah Ali, “*Kerkük'te İçtimai Hayat-Folklor-*” Adlı Eser Üzerine Bir İnceleme, Yayınlanmamış YLT, Süleyman Demirel Ü. SBE, Isparta 2019.
- Arslan, Mehmet, “Fâ'iz, Abdülkâdir Fâ'iz Tâlebânî”, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/faiz-abdulkadir-faiz-talebani>, erişim tarihi: 09.01.2021.
- Arslan, Mehmet, “Rızâ, Şeyh Tâlibânî, Kerküklü”, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/riza-seyh-talibani-kerkuklu>, erişim tarihi: 11.01.2021.
- Arslan, Mehmet, “Sâfi, Hacı Abdullah, Kerküklü”, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/safi-haci-abdullah-kerkuklu>, erişim tarihi: 09.01.2021.
- Aydoğan, Tuğba, *Kerküklü Ebû Bekir Müftî Efendi ve Dîvânı: İnceleme-Metin*, Yayınlanmamış YLT, Celal Bayar Ü. SBE, Manisa 2012.
- Bakır, Abdulhalik, “Eskiçağlardan Günümüze Kadar Türkmen Şehri Kerkük”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi* C. VI, S. 1, Elazığ, 2009, s. 27-76.
- Başçı, Veysel, *Çok Dilli Bir Hiciv Ustası Şeyh Rıza Talabani ve Türkçe Şiirleri*, Avesta Yay., İstanbul 2020.
- Bayatlı, Hidayet Kemal, *Kerküklü Mehmet Sadık'tan Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991.
- Bekar, Ayşe Kübra, *Kerküklü Tabıboğlu Divanı*, Yayınlanmamış YLT, Trakya Ü. SBE, Edirne 2019.
- Bostan, İdris, “Haz'al Han”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 17, TDV Yay., İstanbul 1998, s. 107-108.
- Demirci, Nefi, *Unutulmayan Türkmen Şairlerinden Ağababa Hıdır Lütfü*, Sistem Matbaacılık, İstanbul 2005.
- ed-Dakûkî, İbrâhim, “Hoyrat”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 18, TDV Yay., İstanbul 1998, s. 259-260.
- ed-Dakûkî, İbrâhim, “Irak -Kültür ve Medeniyet-”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 19, TDV Yay., İstanbul 1999, s. 103-108.
- Ercilasun, Ahmet Bican, “Irak Türkleri ve Edebiyatları”, *Milli Folklor*, S. 4, 1989, s. 3-4.
- Erdoğan, Ayşe, *Atâ Terzibaşı, Kerkük Şairleri: 1*, Yayınlanmamış YLT, Trakya Ü. SBE, Edirne 2007.

- Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, C. I, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitabevi Yay., İstanbul, 2011.
- Kayacı, Mevlüt Taha, *Türkmen Şairi Mehmet Sadık*, Cumhuriyet Basımevi, Kerkük 1971.
- Küzeci, Şemsettin, *Kerkük Şairleri (Irak Türkmen Şairleri)* C. 2, Dünya Genç Türk Yazarlar Birliği, Ankara 2007.
- Küzeci, Şemsettin, *Kerkük Şairleri (Irak Türkmen Şairleri)*, Dünya Genç Türk Yazarlar Birliği, Ankara 2006.
- Macit, Muhsin (haz.), *Nedîm Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56214,Nedîm-divanipdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 09.01.2021).
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, haz. Nuri Akbayan, akt. Seyit Ali Kahraman, C. I-VI, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996.
- Molla Sabir, “Kerkük Şu‘arâsı I”, *Kardeşlik dergisi*, C. 5, S. 1-2, Mayıs-Haziran 1965, s. 27-29.
- Molla Sabir, “Kerkük Şu‘arâsı II”, *Kardeşlik dergisi*, C. 5, S. 3, Temmuz 1965, s. 34-36.
- Molla Sabir, “Kerkük Şu‘arâsı III”, *Kardeşlik dergisi*, C. 5, S. 4, Ağustos 1965, s. 23-25.
- Molla Sabir, “Kerkük Şu‘arâsı IV”, *Kardeşlik dergisi*, C. 5, S. 5, Eylül 1965, s. 19-20.
- Molla Sabir, “Kerkük Şu‘arâsı V”, *Kardeşlik dergisi*, C. 5, S. 6, Ekim 1965, s. 28-29.
- Molla Sabir, “Kerkük Şu‘arâsı VI”, *Kardeşlik dergisi*, C. 5, S. 10, Şubat 1966, s. 33-35.
- Molla Sabir, *Kerkük’ün Müntehab Horyatları*, Maarif Matbaası, Bağdad, 1953/1372.
- Muhtar, Cemal, “Antere”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 3, TDV Yay., İstanbul 1991, s. 237.
- Öbek, Ali İhsan, *Klasik Türk Edebiyatında Müşâare (Fâiz-Sâfi)*, Kerkük Vakfı Yay., İstanbul 2005.
- Saatçi, Önder, “Irak Türklerinin Varlık Mücadelesinde Bir İrfan Ocağı: Kardeşlik dergisi”, *Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu I. Cilt*, Ankara 2018, s. 345-378.
- Saatçi, Suphi, “Kardeşlik”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi 5. Cilt*, Dergâh Yay., İstanbul 1982, s. 196.
- Saatçi, Suphi, *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*, Ötüken Yay., İstanbul 2017.
- Saatçi, Suphi, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 6.Cilt (Azerbaycan-Irak Kerkük Türk Edebiyatı)*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1997.
- Saedgul, Muhammed Karim, *Kerküklü Şair Hicrî Dede Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Yayınlanmamış YLT, Ankara Ü. SBE, Ankara 2015.
- Terzibaşı, Ata, *Erbil Şairleri*, haz. Ali İhsan Öbek-Duygu Dalbudak, Kerkük Vakfı Yay., İstanbul, 2007.
- Terzibaşı, Ata, *Kerkük Şairleri*, C. 1-4, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2013.
- Terzioğlu, Nazım, “Kerküklü Molla Sabir ve Berceste Beyitler”, *Kardeşlik*, S. 79, 2018, s. 37-39.
- Yalçınkaya, Yağız, *Kerküklü Seyyid Şükrî Dîvânı (Notlandırılmış Metin - İnceleme)*, Yayınlanmamış DT, İstanbul Kültür Ü. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul 2019.
- Yavuz, Yusuf Şevki, “Fahreddin er-Râzî”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 12, TDV Yay., İstanbul 1995, s. 89-95.

Summary

Iraq, which was a Turkish homeland during the Seljuk period and remained in the Turkish political and cultural field until the last period of the Ottoman Empire, is still a region where Turks live and Turkish is spoken. Kirkuk is one of the important centers of this region that has raised two great poets such as Nesîmî and Fuzûlî. A very active literary circle was seen in the region, which has grown many poets since Nesîmî, especially in the 19th century.

Iraq, a region where Azerbaijani and Anatolian cultural fields intersect, with variants of folk tales such as Kerem and Aslı, Arzu and Kamber; It has a very rich folk literature with its proverbs, riddles and lullabies, which are mostly used in Anatolia, and a type of folk poetry called hoyrat, unique to the region. The written literature of the region can be examined historically in two parts. The part until 1918, when the kingdom period started, was a common period; After this date, it is called as contemporary literature. The common transfer includes the period from the beginning to the first quarter of the twentieth century. It is accepted that Iraqi Turkish literature, which developed between the 14th and 16th centuries, is within the scope of Azerbaijan or old Anatolian Turkish. In the fourteenth century, Nesîmî, the first known representative of Iraqi Turkish literature, was brought up. In the sixteenth century, Fuzûlî showed himself as the most powerful representative of Iraqi Turkish literature as well as a summit of Turkish literature. The nineteenth century is known as the period when the strongest literary generation of Iraqi Turkish literature grew up.

Molla Sabir (1895-1961), the author of the work named *Kerkük Şairleri*, was born at the end of the Ottoman period; He produced his works during the kingdom. He became one of the distinguished personalities of his period with his valuable works covering both the common era and the contemporary literary periods of the region, especially in Kirkuk, the city where he was born and lived.

This work of Molla Sabir was serialized in the six issue of the fifth volume of the Baghdad-based *Kardaşlık* dergisi, published in 1965-1966, after his death. Continuing its publication life today, the magazine became the voice of the Turkish presence in the region, especially between 1961-1977.

Kardaşlık started to be published in Baghdad in May 1961 as a Turkish and Arabic publication. The privileged owner of the magazine is Kirkuk Kardaşlık Ocağı. Mehmet Hacı İzzet was the first editor-in-chief. In *Kardaşlık*, which is one of the longest-running and mature press organs of Iraqi Turks, articles, researches and series of articles containing information on Turkish language, Turkish history, folklore and literature of Iraqi Turks have been published; On the other hand, social communication of the Turkish population in Iraq was tried to be ensured through news, announcements and advertisements.

Kardaşlık, a complete cultural magazine that exhibits the language, history, folklore, literature, culture and art products of the Iraqi Turks since its first issue until 1977, includes various articles and articles in other literary genres, even some criticism articles are written, and includes series of articles. Although it could not preserve its original identity since that date, it still continues its broadcasting life today.

Molla Sabir, who was one of the scholar and intellectual personalities of his time, was born in 1895 in Kirkuk Castle. He started his education with his father. He was taught by famous scholars of Kirkuk such as Molla Taha Abbas, Molla Nasîh Müderris and Molla Taha Alemdar. He has learned Arabic and Persian. In the following years, he helped her father in education, in a sense, he became his assistant. He gave special lectures on ilm-i tawjîd. He established close ties with the leading scientists, poets and literati of Iraq and Kirkuk. These friendships have led to many collections of information and memorabilia. With his sociable and visiting nature, became widely known and sought after in conversation assemblies.

Molla Sabir collected very valuable information about Kirkuk's social life and folklore and kept them in notes. Many Turkmens, who are about to disappear, have spent more than half a century to protect their value, and made important contributions to the Turkish presence in Kirkuk by focusing on different issues. Along with all these, he established a very rich and valuable library that can be considered as the memory of the region.

The work of the author, named *Kerkük Şairleri*, which is the subject of our study, was prepared by the author in four volumes. It is understood that Molla Sabir could not publish this work during his health. However, the work was serialized in the six issue of the fifth volume of *Kardaşlık* Magazine, published in 1965-1966. Of course, only part of the four-volume work found the opportunity to be published in this publication. It is possible to describe this work of Molla Sabir, which he prepared by giving samples from his poems together with the short translations of poets who were born and raised in Kirkuk, as a kind of tazkırâh. Giving at least one poem of each poet as an example gives the work an anthology identity. Since he lived a lively social life and had a wide circle, the author met some of the poets in his work; It is possible that those who could not find the opportunity to interview have reached their relatives. The value of the work increases with the investigation information available from the first or second person.

The work has been serialized in the 1/2, 3, 4, 5, 6 and 10 issues of the fifth volume of *Kardaşlık*, published between May / June 1965 - March / April 1966. In addition, it is dated as "1952" with the expression under the title. Just before passing to the first poet, there is a two-paragraph letter of Molla Sabir in the introductory entourage.

The birth years of almost all of the poets in the work; The years of death are given, if any. Thus, it can be seen that the poets featured in the magazine lived in the nineteenth and twentieth centuries. However, in Molla Sabir's four-volume draft, it is possible that the timeline is wider.

It is hoped that Molla Sabir's work named *Kerkük Şairleri*, which is a valuable source with two poets whose names were not mentioned in any source before and having first-hand information about the poets it contains, will be useful in studies on regional literature.